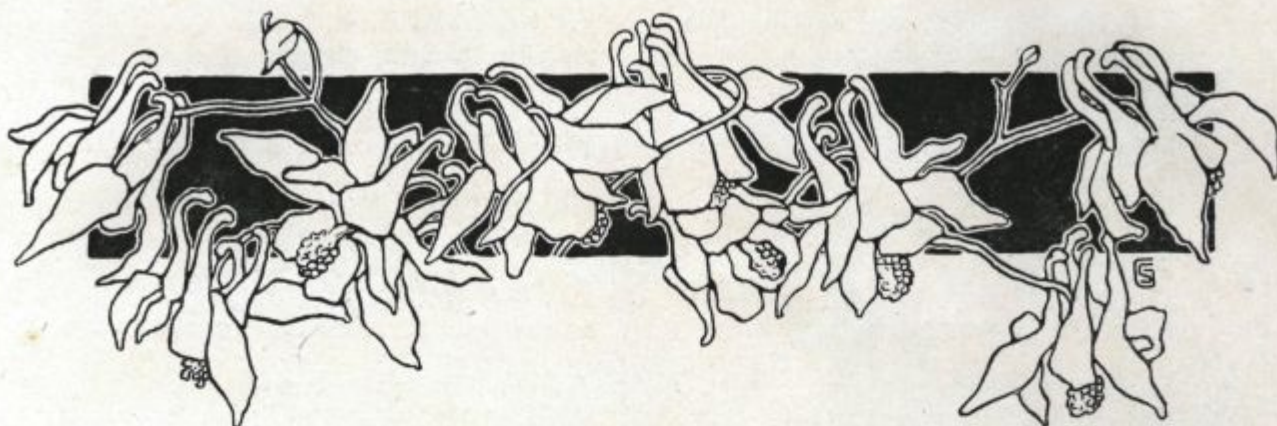

C. M. MEDOVIĆ: FRANČIŠEK ASIŠKI.

A. AŠKERC:

ATAHUALPOV ZAKLAD.

(29. AVG. 1533.)

Na tabor Pizzarov pripeka solnce
avgustovo z višave. Zrak žari...
Skrij, skrij se rajši, solnce, za oblake!
V noč najčrnejšo ves Peru zavij!

Ujet je hrabri inka Atahualpa,
vladar premagani stoji potrť
pred Pizzarom, vkovan v verige sužnje —
in na grmadi vidi svojo smrt...

„Ne boj, ne boj se, inka Atahualpa!
Velikodušen gospodar sem tvoj!
Ker dal krstiti si se, ne bodeš gôrel —
zadavi le te danes rabelj moj!

„Pa tudi smrti té, moj brate v Kristu,
jaz Španec viteški te rešim rad,
če nam poveš, kam skrili si, kje zakopal
svoj velikanski zlati si zaklad!“

„O, hvala za velikodušje tvoje!
Globoko ganil ž njim si mi srcé!
Ne pridem na grmado... Kakšna milost!
Res, beli tujci dobri ste ljudjé!

„Zadaviš samo me, če ne podárim
ti svojega kraljevega zlata...
Kaj nisi vzel že mojega zaklada?
Kaj ni zdaj tvoja vsa dežela ta?

„Kaj niso tvoje gore in doline
te krasne? Ni li tvoj sedaj Perú?
Kaj nisi vzel mi vsega, kar sem imel?
Zaklad še naj pokažem ti? Čemú?

„Saj tvoja zdaj je domovina sveta —
in v njej leži zaklad moj zakopan:
ah, suhega zlata, kadi ogromne...
Zaklad je tvoj! Le spravi ga na dan!

„Le išči ga, razbojnik plemeniti!
Pomaga naj ti dvigniti ga črt!
Vse vzel si mi! Čemu mi je življenje?
Poslednji inka rad odhajam v smrt!“

„Ha, ti upornik! Inka trdovratni!
Češ biti za očino mučenik?
Zgodi se naj poslednja volja tvoja!...
Zadrigni brž mu vrat z vrvjo, krvnik!“

Pripomnja. *Pizzaro* je bil tisti španski vojskovodja, ki je podvrigel Peru. *Atahualpa* je bil poslednji inka (kralj)

peruanski. Dogodek je po bistvu zgodovinski. Pravljiča pripoveduje, da leži inkov zaklad na dnu jezera Titikaka.

A. AŠKERC:

GROBAR MRKUN.

Grobar Mrkun grob koplje nov.
Ščip sveti mu izza holmóv.

V gomili do pasú stoji
pa meče prst ven in kostí,

da kaplje mu z obličja znoj.
To težko delo je nocoj!

In vedno globlje koplje grob.
S kostmi obsut že ves je rob.

Zdaj prst, zdaj kost, zdaj kamen — zdaj
lobanjo vrgla je na kraj

lopata starčeva iz dna.
Mrkun poti se, godrnjá:

„Saj več kostij je ko prsti!
Kdo neki tukaj svoje dni

„bil pokopan je?“ ... „Jaz, jaz, jaz!“ ...
Mrkuna v grobu strese mraz.

Ozrè se iz gomile plah...
Stoji pred njim ob robu strah!

Stoji pred njim bel kostenjak
pokoncu tam, neznan mrtvak...

Vse sama kost — le iz očij
mu skriven ogenj plameni...

„Jaz tu sem spal, jaz tu sem spal,
Mrkun! Pokaj bi se me bal!

„Ej, ne poznaš me?... Bila noč
prav takšna svetla je nekoč...

„In ti si srečal me, ubil
na cesti me, pa polastil

„denarja mojega se tam...
Haha, zdaj v pesti te imam!

„Ti mene — zdaj pa tebe jaz!
Dotekel, starec, tvoj je čas!“

Udari ga z rokoj mrtvak...
Mrkun se v jamo zgrudi vznak.

A. AŠKERC:

HAJDUK.

„Ujet, hajduk, si! Lep junak,
pa šel si puntat se, bedak!
V boj vodil svoje si rojake
na sultanove nas vojake...
Naprej! Brž v temno ječo ž njim!
In jutri sam te ustrelim
jaz, paša tvoj! Pa si zapomni,
nesrečni džavr ti verolomni!“

Po Škoplju Turki ga ženó.
Pokoncu nosi vstaš glavó.
Za oknom okno se odpira,
vsa cesta se za njim ozira.
Iz haremov mnog tih vzdihljaj
pošiljajo za njim skrivaj
cvetoče turške krasotice,
ki videle so lepo lice
hajdukovo. A on koraka —
le glejte mladega junaka! —
ponosen, belih lic, brez brk,
pa resen mož, molčeč in mrk...

Nad Škopljem noč. Vse mesto spava.
Po nebu blede mesec plava.
Na slami v ječi vstaš leži...
Kdo tam skoz mrežo govori?

„Hajduk, ne boj se! Jaz sem mlada
hči paševa! Imam te rada!
Zato poslušaj: Bodi moj —
in jaz te rešim še nocoj!“

„Ne morem te za ženo vzeti!
Saj jutri moral bom umreti!“

„Si li oženjen, lepi vstaš?
Nevesto, ljubico imaš?“

„Ne žene nimam, ne neveste,
ne ljubice nobene zveste!
Hajduk svoboden, sam sem svoj —
pa mož ne morem biti tvoj!“

„Rešitve torej zate ni?“

„Ne, ker sem ženska kakor ti!“

KSAYER MEŠKO.

MOJ PRVI UČITELJ.

„Gospod Matija,“ smo mu rekali, ko je podučeval, „stric Matjaž,“ ko je oral. Ker bil je zdaj učitelj, zdaj kmet, kakor mu je nanesla usoda.

Da je gospod, je kazala že zunanost: mogočni črni brki pod krepkim, nekoliko zardelim nosom. Nosil je brke ob tistem času edini v vasi; vsi drugi posestniki, možje stare korenine, so se brili.

V mladih dneh so ga poslali študirat. Po dolgih letih se je srečno izučil za učitelja. A ker je prerad pil, so ga odslovili po nekaterih letih blagonosnega ali neblagonosnega delovanja brez pokojnine. Vznemirjalo ga to ni hudo; ker od očeta je podedoval lepo kmetijo. Prijel je za plug in je delal. A ni bil kakor oni orač svetopisemski, ki prime za plug in se ne ozre več nazaj. Oziral se je rad; ko je imel denar, redno. Tedaj je začutil vselej gospoda v sebi, je pustil vse delo in je odšel v krčmo, večkrat tudi v mesto, da najde kje učenih in pametnih ljudi in se pomeni z njimi pošteno in krščanski, kakor je zatrjeval. A glavno, kar ga je mikalo in vabilo, je bila pač pijača. Ozrl se je drugikrat; domislil se je, da je gospod

in se ni maral lotiti nikakšnega dela, dasi je ostal doma.

„Pa bi postal učitelj“, — se je jezila žena, dobra duša, mučenica ob možu.

„Kaj učitelj! Graščak bi moral biti ali — krčmar,“ je zabavljaj hlapec Martin, širom fare znan prepirljivec in pretepač, ki ni kazal nikoli spoštovanja do gospodarja.

„Ne vtikaj se v moje zadeve! Kaj pa veš ti! Vse življenje hlapčuješ.“

„Bogu hvala, da nisem postal učitelj!“

„Ne boj se, Martin, preneumen si.“

„Vi pa se cedite od same modrosti! Kaj pa ste pravzaprav? Ne hlapec, ne gospod... Nič se ne delajte gospoda, ko pa niste! Alo, na njivo! Vi plužite, jaz gonim konje.“

„Nočem.“

„Pa gonite vi, in plužim jaz.“

„Nočem.“

„Nič, nočem! Ali na njivo ali pa — v šolo!“

Takšno smešenje je Matijo, ki je gledal na hlapca s pomilovanjem in z zaničevanjem v srcu in v mislih, hudo ujezilo.

„V Ormož pojdem. Tako imam vsaj mir.“

Oblekel se je praznično, če mu niso skrile žena in hčerke med tem obleke, kar se je dogajalo često. In odšel je v Ormož. Kadar je imel kaj denarja, navadno do Ormoža niti prišel ni, ampak je posedal do noči, včasih tudi po več dni, v gostilnicah ob cesti v Ormož.

Ko ni bilo cvenka, je bila seve hujša. Tedaj jo je mahal naravnost v mesto; tam pa je krenil

k župniku, drugikrat k notarju, k odvetniku ali h kakemu drugemu narodnjaku, v sili celo k Nemcem.

„Imel bi lepo kolje za vinograd, če bi ga kupili?“

„Koliko ga imaš?“

„Nekaj stotin. A ga naredimo v nekaj dneh še več, če ga vzamete. Pocenil dam, sem ravno nekoliko v zadregi.“

Verjeli so mu ob prvih ponudbah in so mu dali nekaj denarja, češ, naj pripelje kmalu, tedaj dobi še ostalo. Čakali so dolgo, a kolja ni bilo odnikoder. Pisali so mu; a bilo je, kakor bi bivši učitelj pozabil abecedo in bi ne mogel odpisati. Srečal ga je kdaj kateri osleparjenih nenadoma na ulici, da se ni mogel več izogniti.

„Kaj pa je s koljem, Skuhala?“

„Čudna vam je ta stvar, gospod. Bilo je že pripravljeno, kar pripeljal bi vam ga. Kar naprežeta ona in hlapec in ga zapeljeta v Vinski vrh, v naše gorice.“

Razvnel se je, posebno še, če je poprej že pil.

„Saj pravim, ona pokazi vse in naredi vse narobe.“

„Ste pač Skuhala, Matija. Ociganili ste me.“
Razgrel se je še bolj.

„Saj pravim: krivica se vam godi, gospod. A ne vznemirjajte se: vrnem vam denar, ko kaj prislužim. Ali pa vam oskrbim še enkrat toliko kolja.“

„Kdaj? O sv. nikoli!“

„Kako, da me sodite tako slabo! Nikdar še nisem nikogar osleparil. Roko lahko denem v ogenj na to.“

„Hudo bi se vam opekla, Matija. A da vam povem: k meni ne hodite več!“

Vznemirjen in vžaloščen si je vihral Matija brke.

„Če zaradi kolja, ne rečem. A če daste liter vina, ne postanete vendar siromak. Ni denarja...“

Navsezadnje so se mu smejali prevarani in so mu dajali res še vina.

Včasih je opeharil in oplahtal tudi kakega kmeta, o katerem je vedel, da ima denarja dovolj, oni pa o Matiji še ne, kakšen špecialist v kolju da je.

Ko je gospodaril in oral, sta se sprla s hlapcem čestokrat, doma včasih, včasih na polju. Pljuča sta imela oba močna in sta vpila, da so prenehali ljudje daleč okoli po polju z delom in so poslušali, gledali in čakali, kakšen da bo konec prepira... „Aha, Matjaž in Martin se spet božata,“

so govorili ljudje v vasi in so hiteli iz hiš na dvorišča in na cesto, da vidijo komedijo. Konec je bil navadno, da sta se dejanski spoprijela. A ker je bil hlapec močnejši, je naklestil včasih v jezi gospodarja prav neusmiljeno.

A tedaj je zmanjkalo temu potrpljenja.

„Pokazati mu hočem, razbojniku in ubijalcu, da je še pravica na svetu. Tožit ga grem,“ je pripovedoval po vasi in je kazal modre lise na licu in na rokah. „Ti si videl, Valent, kako me je, kaj? Nisi? A kako, da nisi, ko pa si oral na sosedni njivi! — A ti si, Mica? Tudi ne? To ste sosed, o Mati božja! Potuhniti se hočete, a ne pomaga vam; vsi greste za priče. Meni pa se tako pozna, to je še najboljša priča.“

Veseli se je, da se mu pozna in z nekakšno ginjeno zadovoljnostjo je gledal modre madeže na rokah,

„Kaj bi hodil tožit!“ — se je jezila doma žena. „Samo zapro ga nekaj dni, da nam doma ne dela, družega pa nič ni.“

„Naj bo ali ne, sedeti mora, da vidi, kdo je gospodar, kdo hlapec.“

Ko so zaprli Martina res za kake tri dni, je hodil Matija ves vesel po vaši, je nagovoril vsakogar in mu je pripovedoval historijo.

„... Pokazal sem mu, kako se grah češe*), temu capinu. Prisodili bi mu seve več, gospodje pri sodnji me poznajo in me ne pustijo pretepati, a sem prosil zanj. Nič ne dela v luknji, samo čas krade Bogu. Naj pride rajši domov in naj dela. Zdaj bo pametnejši, mislim.“

Žal, da se je motil dobri mož. Ker brž, ko je bil hlapec doma, se je začel nemir iznova in še huje, ker se je hotel hlapec maščevati.

Včasih je primanjkovalo za kake mesece, za pol leta, morda celo za vse leto učitelja pri fari. Tedaj se je spomnila gospoda Matije in ga je spet nastavila. In glej čudo, čez noč se je prelevil stric Matjaž v gospoda. Takoj je začel nositi cilinder, — stare cilindre je dobival od bratranca, ki je bil profesor veronauka na ptujski gimnaziji, — dolg črn površnik in palico. Tako je stopal dan na dan k cerkvi, dobre pol ure oddaljeni. Predno je šel, je prišel navadno k nam; bili smo sosed, le ena hiša je bila vmes.

„Ali pojde čehäk (fant) v šolo?“

Vstopil sem ravno ob istem času, ko je bil Matija spet nastavljen.

„Pojde, seve!“ — je bil običajni odgovor očetov.

*) Zelo priljubljen izraz v Slovenskih goricah. Pomenja: „Kakšna je stvar.“

„Pa gre z menoj. Takšnega zatrča *) se loti med potjo vsak; tudi psi se klatijo po cesti.“

„Prav, pa pójdita skupaj.“

„Hladno je nekoliko, Anton, kaj?“

„Je malo. Morda bi malo žganjice? Segreje nekoliko.“

„Res bi ne škodovalo. Daljnja je pot. In ves dan govoriti! Saj pravim: rajši bi oral.“

„Tudi ni zabava!“

Izpil je vso veliko čašo, si obrisal brke in je pogledal važno proti nebu.

„Lepo vreme bo. Bog plati, Anton. — Pojdi, mali!“

Tako sva romala proti cerkvi. Govoril je vso pot. Nekoč, ko je bil posebno dobre volje, se je malo izpozabil in je povedal zgodovino svoje palice.

„Poprej sem imel drugo, lepšo. A se peljemo nekoč učitelji na Dunaj — cesar živi na Dunaju, da si zapomniš in veš, če te vprašam v šoli! — in tam v nekakšno razstavo. Ko gremo noter, nam odvzamejo pri vходу palice, in vsak je moral plačati deset krajcarjev. Ko sem se vračal, me vpraša gospodična: „Ali ste imeli tudi palico?“ „Ne!“ se ji odrežem odločno. Še enkrat bi hotela imeti morda deset krajcarjev. „Ne boš!“ sem si mislil in sem se ji lepo izmuznil.

„A že je bila tako lepa!“

„Naj je bila! Pa sem si kupil zato novo.“

„Glej in pazi med potjo“ — mi je naročeval drugikrat — „ali naju pozdravlja vsa deca. Kdor bi ne, povej! Mu že navijem ušesa.“

A v šoli me ni poznal kaj posebno. Nekoč sem prosil, naj me pusti vun.

„Ne pojdeš! Pol dvanajstih je že. Kmalu gremo vsi.“

To se mi je zdelo res za malo in sem šel kar sam. Videl me je iti, a je molčal. Ko se vrnem, je stal pred tablo. Ponižno in nekoliko potuhnjeno se hočem izmuzniti mimo. Kar me ustavi.

„Ti, Meško, kje pa si bil?“ — je vprašal sumljivo sladko.

„Zunaj.“

„Kdo pa ti je dovolil?“

Molčal sem.

„Kdo? Povej!“ — je ponavljal še bolj sladko.

„Saj sem prosil.“

„A če sem rekel: ne! — Poglej, ali vidiš solnce?“

Zasukal mi je uho.

„As, boli!“

„Ali vidiš mesec?“

Še bolj je sukalo uho.

„Vidim, gospod učitelj, vidim.“

„Ali vidiš zvezde? Ob belem dnevu!“

„Vidim! Izpustite, gospod Matija, lepo prosim. Nikoli več ne storim tega!“

Jokal sem glasno in obupno.

„Povem očetu, da dobiš še doma. Da vsaj več drugikrat, kdaj smeš iti vun in kdaj ne.“

Največje veselje, čestokrat pač tudi hudo gorje so bili za nas deco krsti. Če so prinesli h krstu takoj po maši, kar se je zgodilo največkrat, in so krenili po stari krstitni navadi po krstu v krčmo, je sedel gospod Matija gotovo tik do devete ure v gostilnici pri babici in kumih ter je prihitel v šolo, ko je že odbila ura, včasih tudi šele ob poldesetih. Če je zvedel v župnišču ali pri cerkovniku, da šele pridejo, je stopil vsak hip k oknu, je migal vznemirjen z brki, si jih je vihal naglo in zelo odločno in je pazil pozorno, odkod in kdaj da prideta babica in botrica. Ko je videl, da sta prišli iz cerkve in sta zavili proti krčmi, resnično, ne obdržali bi ga tedaj v šoli vsi, kar nas je sedelo v dolgih, tesnih klopeh.

„Mirni bodite, imam važno pot. A pridem takoj. Ti tam, pazi! Zapomni si vsakega, ki govori! Gorje mu, kdor se gane!“

Z grozečim pogledom se je oziral po nas, ki smo sedeli v klopeh kakor piščeta, ko kroži jastreb nad njimi. A v srcih nam je plalo skrito, hudomušno veselje.

Komaj je zaprl duri za seboj, se je oglasilo tajno šepetanje.

„Krst je. Pit grejo! O jej, danes ga bodo spet imeli...“

Navadno smo slišali, kako so se odprle duri tudi v sosednjem drugem razredu. Ker gospod nadučitelj, „gospod školnik“ imenovan, zelo blag starček, se je udeleževal istotako rad krstitja, kakor podučitelj, ki so ga imenovali starejši ljudje še „kantorja“, dočim je zahteval sam od nas po pravici in pravičnosti častni naslov „gospod učitelj“.

Črez uro ali kaj se je vrnil, navadno zardel in razgret. Mogočno in kruto je pogledal po šoli.

„Ali je bilo vse mirno!“

Tesen molk.

„No, ti, ki si pazil, ali je bilo?“

„Bilo, gospod učitelj“, — je trdil navadno vsak, ker se je bal, da ga zatoženi pretepo po šoli.

„Ne verujem. Lažeš! Bojiš se brž drugih bolj nego mene. Sem drži roko: dve packi dobiš!“

In padale so „packe“, kar pa ni bilo še najhujše.

*) Zatrč = pluto, zamašek. Slovenskogoriška beseda.

„Tako. Sedaj pa povej odkrito: kdo je govoril?“

Pričele so se litanije. In neusmiljeno je pela palica.

„Kdo še? Vem, da je bil še kdo.“

Bila je sreča, ki smo morali biti hvaležni Bogu za njo, če je bilo tepene samo pol šole.

A včasih se je vrnil židane volje. Izpod suknje je potegnil s prijaznim smehljajem liter cekinasto se svetlikajoče starine in ga je postavil na okno ob tabli. Pričel je spet s podukom in nam je dajal same dobre svete.

„Pred žganico vas posebno svarim, deca.“

Z velikimi in začudenimi očmi smo strmeli vanj, ker smo vedeli, kako jo ljubi baš on.

„Strup je. Koliko jih pade v vodo, ker se nalezejo te gnusobe, koliko jih zmrzne! In ko bi vedeli, iz kakšne nesnage delajo v mestih žganje! Jaz sem videl, ko sem bil v šolah v mestu. Še danes se mi gnusi.“

Kar streslo ga je, čemur se nismo mogli dovolj načuditi.

„Zato pravim: le ne navaditi se je! Domača sicer že še! A le za stare ljudi! — Vino še tudi, če je pravo, domača roba. A tudi le za stare ljudi in za takšne, ki mnogo govorijo.“

Stopil je k oknu in ker ni imel čaše, je nagnil kar liter.

Mi smo se v klopek treskali s komolci.

Govoril je dalje, lepo in naglo, veselo in resno. Sami tehtni nauki so bili, ki nam jih je zabičeval, kolikor se še spominjam.

A navsezadnje je sedel k mizi na podiju, je naslonil glavo ob roke in je zadremal, važno migajoč še v polspanju z brki in govoreč posamezne, pretrgane besede.

Po klopek je zašuštelo pritajeno in skrivnostno kakor v vejah mlade lipé ob toplem pomladanskem večeru.

„Kralj Matjaž spi... Kralj Matjaž spi...“

Zelo sem pridobil pri njem na ugledu in postal mi je izredno naklonjen, ko so me poslali študirat. Dokler sem hodil v šolo v Ptuj, je kaj rad prihajal pome o Božiču in ob koncu prvega tečaja. — „Zima je huda, pot dolga, še v snegu obtičiš kje med potjo in zmrzneš“, — mi je govoril navadno, kakor bi se opravičeval. Seve je združeval te poti vedno z obiskom pri gospodu bratrancu, kjer je dobival vina, stare obleke, včasih tudi denarja, dasi mu tega nihče ni zapupal rad.

Pride nekoč, v drugi sem bil menda, ob koncu tečaja po mene. Pozno popoldne se napotiva domov, dobrih pet ur hoda. Sneg je bil moker in

zelo mehak, gazila sva s težavo. Tudi znočilo se je kmalu. Matija je govoril vso pot kakor najboljši jezični doktor.

„Pozno prideva domov, spali bodo že. Ko prideva, pojdeš najpoprej k materi, jim poljubiš roko in jim poveš, da prinašaš dobro spričevalo. Ali storiš tako?“

„Storim.“

„Potem greš k očetu in poljubiš še očetu roko. Storiš tako?“

„Storim, seve.“

„Tako se mora! To se spodobi! Mnogo se trudijo zate... A ker si dobil dobro izpričevalo, to imaš.“

Jemal je iz žepov žemlje, sladkorja, fig in rožičev ter mi jih je dajal.

„Vedel sem, da boš lačen med potjo. Jej! Laže hodiš in prej mine čas.“

Ne spominjam se prav, ali sem vedel ceniti tedaj dovolj to njegovo pozornost. A danes si mislim, koliko zatajevanja je bilo treba, da si ni kupil žganja, ampak meni sladkarij. Samo da me razveseli in me poplača, če ga ubogam...

Vsake počitnice mi je obljuboval nešetokrat, da pojdem z njim v Vinski vrh. Izpočetka sem res veroval in sem se veselil, da vidim ta slavni kos ljutomerskih goríc. A prišel tja nisem nikoli. Včasih sem videl pač Matjaža, kako je šel ponosno dol po vasi, s torbo črez ramo, v roki veliko, lepo zeleno lojšano putro, da prinese vina domov. Vedel sem: „V Vinski vrh gre.“ A rekel mi ni, ko je stopal tako oblastno po cesti, nikoli: „Pojdi z menoj!“ Malo zameril sem mu v prvem hipu to zanemarjanje. A kmalu sem videl vzrok, zakaj me ni povabil. Nekaj minut za njim je prišla vsakikrat po cesti žena ali katera hčerka. Samega niso pustile Matije nikoli v gorice. Vedele so, da bi se ne vrnil, dokler bi bilo še vina v sodu. Seve, ko ni bilo več vina, a je čakalo delo v vinogradu, so ga gonile in silile. A tedaj ni šel Matija.

Pač pa me je povabljal na dom, ko je dozorevalo sadje. Tedaj sva delala jabolčnico, in sem mu pomagal tolči, zlagati koše in stiskati v mali domači stiskalnici. V plačilo mi je vsiljeval kalni mošt, da sem bil potem redno nekaj dni bolan...

Včasih ga je prijelo z vso silo: piti bi moral, a ni imel denarja.

„Paj (fant), imaš kaj v žepu?“ me je vprašal potr in zamišljen, če sva se srečala kje.

„Ničesar. Odkod pa! Saj veste: ničesar mi ne dajo doma v počitnicah.“

„Hudo se ti godi kakor meni.“

„Če bi morda malo jabolčnice? Ključ od kleti pač dobim.“

„Pa naj bo, če ni drugega.“

Šla sva v klet, sedla na prag in sva pričela ob kisli jabolčnici modrovati o nekdanjih in sedanjih časih.

„Lepše je bilo nekdanj“, — je zaključeval Matija redno z veliko sentimentalnostjo te pogovore. „Bilo je več pijače v onih časih in boljša je bila tudi. A kaj bi se človek žalostil — pijva!“

Najbolj se je veselil stric Matija, ki že ni podučeval mnogo let, ampak je delal doma, večinoma pasel, moje nove maše. „Tedaj vsaj spet pošteno pijem,“ si je mislil morda na tihem.

„Primicijo naj še dočakam, potem pa že umrem, če ravno treba,“ mi je govoril večkrat, posebno v zadnjih počitnicah.

Ko sem se pripeljal novomašnik v domačo vas, so se zbrali po prastari panonski navadi na rojstnem domu sorodniki, sosedje in domača duhovščina. Po običajnem pozdravnem nagovoru dekanovem se je vznemirjal Matija bolj in bolj, je migal nervozno z brki, nekoliko osivelimi že, se je ogledoval napol plašno in vprašujoče, napol podjetno po sobi in se je odkašljeval zelo sumljivo.

„Nekaj bo!“ — sem mislil natihem, sam vznemirjen. In res, hipoma vstane, potrka z nožem po čaši in prične:

„Častiti gospodje in dragi sosedje! Danes, ko je prišel naš gospod Franček novoposvečen duhovnik v našo vas, vas vprašam: Kaj bi bil naš Franček danes, če bi ga ne bil učil jaz, i?“

„No, no, ne tako“ — se je oglasil poltiho sosed Matijev, moj stric kovač, ki je zelo rad zbadal in smešil.

„Kaj bi,“ — je ugovarjal z ognjem Matija — „ali ga nisem učil jaz, i, ha?“

Govoril je neskončno dolg govor o prestanem trudu in o sedanji časti. Vmes pa je ponavljal venomer refren: „Kdo ga je učil, i, če ne jaz? Kaj bi bil dandanes, če bi ga ne bil učil jaz, i?“

Nekateri so se smehljali, kar ga je razgrevalo in vznemirjalo še bolj. A meni je bilo toplo pri srcu: saj je bil moj prvi učitelj, česar mu nisem pozabil nikoli. In blaga duša je bil...

Danes ga ne vznemirja nič več: ne šola, ne gospodarstvo in oranje, ne hlapec, ne kolje, ne žganje. Danes je med srečnimi, med izvoljenimi: na solnčnem pokopališču pod sv. Tomažem sanja tih, blažen sen...

A jaz se ga spominjam čestokrat in s hvaležnostjo...

VLADIMIR LEVSTIK.

VER SACRUM.

Ti, kot dragulj v plamenih zlate krone,
kot star smaragd, v stezice zakovan,
za amulét modrosti, mehka plan,
pod solncem, ki v bakrene megle tone!

Z očmi ponosnejšimi zrem okrog...
Več nad himere ne bi dvignil rok,
ne vročih misli v boj za tolpe dela.

Pobožnemu dvignila si pilone
svetišč mi večnih: vanje stopam vdan,
sezutih nog in gol, kot sem, zemlján,
opasan v želj nemirne milijone.

Bil sem na vrtih, kjer devica bela
mi je ob sladki igri razodela
brez črednih slov, da sem nesmrten bog.

ADOLF ROBIDA.

SILHUETA.

Ljubezen je nama
sklenila roke,
molčala so ustna,
želelo srce.

In v najinih dušah
zagorel je kres —
nad nama pa tajno
šuštenje dreves.

LITERARNO PISMO.

Naš takozvani kulturni svet se deli v dve vrsti ljudij: to so tisti, ki preveč pišejo, in tisti, ki premalo bero. Ti se neredko opravičujejo s tehtnimi vzroki, ne baš častnimi za one. Toča možje iz prve vrste grešnikov so sila zakrknjeni; samozavesti in tiste napake so polni, ki je vsemu napredku strup: da goji človek o čemerkoli, kar je naredil, prepričanje, da je dobro. Takšna je pa vera večine piscev, kadar vržejo nov stavek na list pred seboj, samo če ni v njem kake slovniške napake. Tuje jim je, da se dobra proza teže piše, nego dobri verzi. Zategadelj so zadovoljni sami s seboj in pišejo — preveč.

Nočem še govoriti o nas Slovencih, ki smo se že precej in preveč izrazili, kdo da je naš Petrarka, Lessing in naš tainoni. Kajti, ako je forma posoda, potem do malega nimamo niti tega, kar je beraču njegova malha.

Prepričan sem, da pride čas, ko vzame epika pripovedujoča proza, dramatično prvenstvo med vrstami poezije. Zakaj proza bo postala do tistih dni višek poezije, polna ritmov bo, izlivala se bo v brezhibnem organizmu, kakor raste drevo na gori, in romani se bodo čitali, kakor doné Beethovnovi sonate.

Proza je oblika moderne epike; heksametre in tercine smo položili k šari, v svobodnem jeziku imamo lepše zlato. In ni se čuditi, da hočejo zadovoljni duhovi od epika zgolj eno: umetnost pripovedovanja. Ni najzadnja ta umetnost, in težka je: ne v bogastvu, ampak v veliki enostavnosti se skriva, in ne obstoja v tem, kar poveš, temveč v tem, kar zamolčiš. Toda vse še ni; ako bi bilo epiki namenjeno, da se zadovolji s pripovedovanjem, že davno bi se je človek naveličal. Menim, da naj bo vsak umotvor po svoje simbol vesoljne lepote. Zato ne razlagam, zakaj mora biti v umotvoru proze forma bralcu vsaj polovica b stva, umetniku pa edino, prvo in zadnje. Forma sama po sebi je lepa; toda nje lepota je lepota pesmi brez besed. In samo zato mora imeti proza tudi vsebino, ker je nje orodje jezik, izzivajoč predstave. Če bi prišel torej gol formalist in bi ostal dosleden, bi našel v materiji sami uporen element, ki bi zatemnil vse, kar je krasnega v posodi. Ako se pa druži s popolnostjo forme tudi umetnost pripovedovanja, z organizmom sloga

organizem vsebine, tako tesno, da sta duša in telo, ali bolje, da sta luč in toplota, potem se podpirata med seboj v mogočnem učinku in najdeta morda pot do harmonij, ki so isto z zakoni vesoljstva.

Flaubert pravi:

„Verujem v slog; v slog verujem, ki je tako lep in ki ga napiše nekdo v desetih letih, z ritmi verza, z jasnostjo jezika znanstvenikov, valovečega, dvigajočega se enako violoncellu, iskrečega se kakor ogenj. Slog, ki bo prodiral v naši misli, kakor sunek tenkega bodala — in ki bodo plule po njem naše misli kakor na gladkih gladinah, kakor se vozimo v čolnu, z dobrim vetrom za jadri. Proza je šele nedavno rojena, to je treba reči. Verz je v pravem pomenu oblika starih slovstev. Vse sestave prozodije so že davno storjene; v prozi smo še daleč od njih.“

Ali se pri teh besedah ne spominjamo tega, kar nam je započel Ivan Cankar? O njem veljajo tudi druge besede, ki jih je zapisal avtor „Salammbô“ in „Madame Bovary:“*)

„Poetje formalisti, to je velika beseda, ki jo brusijo utilitarci resničnim umetnikom v obraz. Dokler v danem stavku ni mogoče ločiti vsebine od forme, tako dolgo vztrajam v prepričanju, da sta to dve nezmiselni besedi. Ni lepe misli brez lepe forme, in narobe Lepota se pretaka iz forme v svet umetnosti, kakor izkušnja in ljubezen po našem svetu. . . Zakaj ideja je po sili forma. Ideja brez forme je nestvor, enako formi, ki ne izraža ideje. To je cel kup bedastoč, ki se pita kritika z njimi. Ljudem, ki pišejo dober slog, se očita, da zanemarjajo idejo in moralni namen, kakor da ni namen zdravnika zdravljenje, namen slikarja, da slika, namen slavca, da poje: kakor da ni namen umetnosti pred vsem drugim lepota. . . Muza postaja podlaga tisočeriha zahtev. Ubogi Olimp! Še krompir so zmožni saditi na tvojem vrhu!“

Ivan Cankar ima poleg privrženecv in častilcev, ki se štejejo, a ne imenujejo, in ki ga slavé, ker je v modi, tudi takšne, ki povzdigujejo njegove povesti zaradi vsebine. Menim, da je to njegova manjša važnost. S čimer je zarezal svoje ime v zgodovino slovenske proze, to je slog slo-

*) Citati so iz pisem Gustava Flauberta.

venske proze, je umetnost slovenskega jezika. Ivan Cankar je steber ob njenem začetku. To je tisto, kar bo morala vselej in predvsem povdarjati kritika, če bo pisala stvari in ne sebi na ljubo.

Med pisatelji, ki je njih delež, da jih bere naša publika in da jih ocenjujejo naši kritiki, je bil Cankar tisti, ki je podal par antirodoljubnih satir, najboljših, kar jih imamo. Takoj je zaoril Izrael: To je satirik! In med njegovo modno publiko je nastalo celo puhujšanje, vzlasti med mladimi ljudmi; mnogo se je zabavljalo rodo ljubom, in tisti, ki so zabavljali, sami niso vedeli, zakaj: svojega boga niso razumeli, sami so bili, premalo pametni. Tako smo si tudi mi Slovenci privoščili svoje ponižno snobstvo. Modri možje so mi pravili nemalokdaj, da je Cankar kvaril mladino. Kvariti se da samo to, kar je bilo zdravo. Torej Cankar ni kvaril nikogar, kajti za tisto zdravje smo se malo brigali; to je bil odnekda naš nečastni ponos.

Tudi pikanten se jim je zdel, kadar si je ravno umislil, da je napisal prizor, kjer ljudje odlagajo oblačila. Vse so poiskali po njem, vse so razbrskali, s kritiki na čelu, kot umetnika so ga malo umeli. Reklo se je tuintam, da je zelo vplival na pocankarsko moderno. Nedolžna resnica je, da nam je dal to, za kar smo mu premalo hvaležni; po neizogibnih pretiravanjih smo dospeli do tega, da pišejo mlajši pisatelji razmeroma dobro slovenščino, in da bodo pisali sčasoma še bolje, če pojdejo po tej — po njegovi — poti naprej.

Izrazov, da bi opredelili to, kar je Cankarjev jezik kot stil, naš slovar še v resnici nima. Morda bi moral biti kritik glasbenik, da bi ga proniknil do dna; morda bi mu tudi to le malo pomagalo. Slog je tako delikatno bistvo umotvora, da ga je bolje čutiti, nego popisovati, in da ga je lažje posnemati, nego razložiti. Ume ga popolnoma le tisti, ki je sam umetnik; publiko pa slog ostaja glasba, prijetna ušesom, a tuja in nedosežna za misli, skrivnostna, čarobna pijača, eliksir vznešenih razpoloženj.

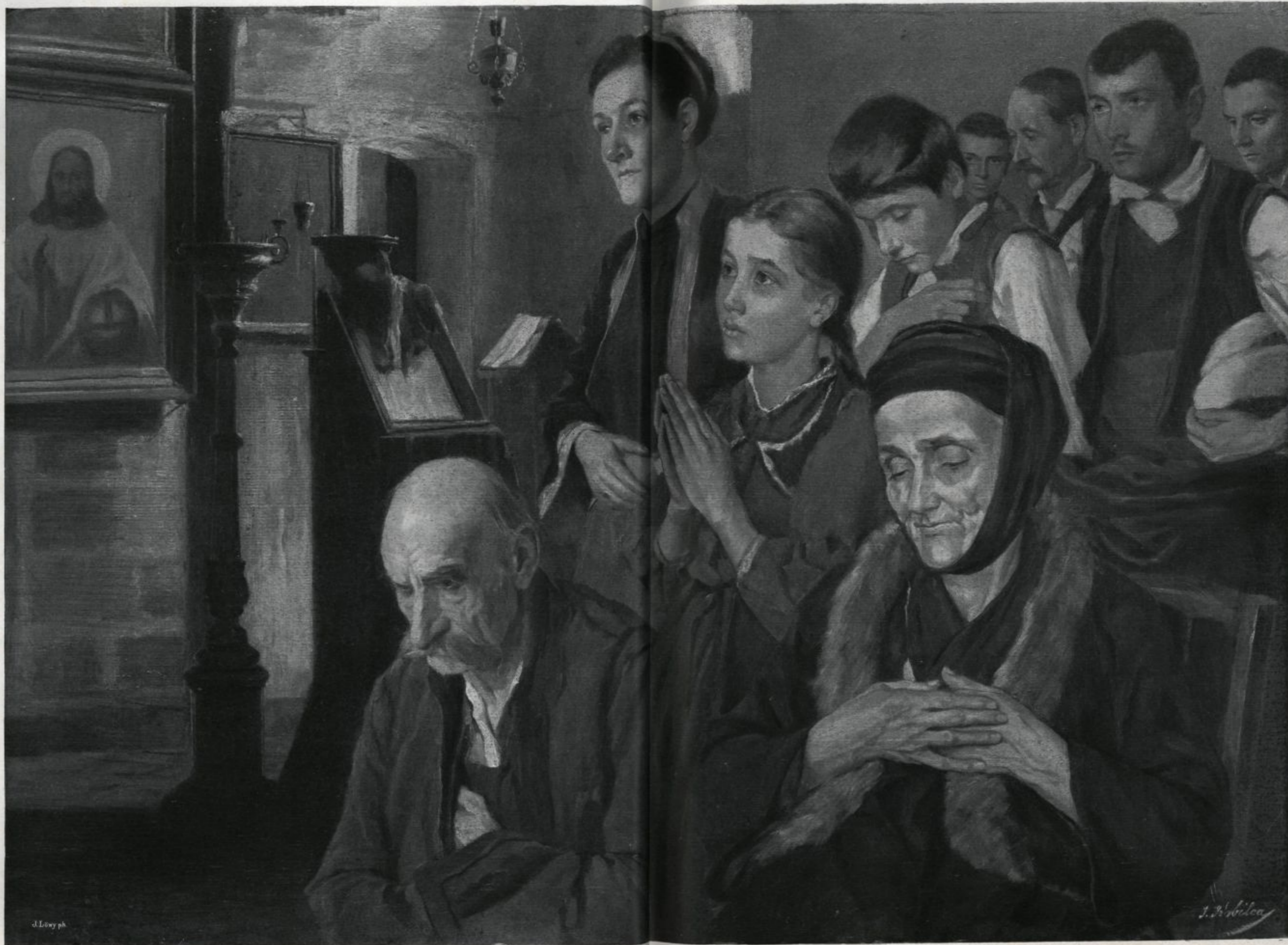
Cankarjeva dela kažejo stil tudi v svoji vsebini, v načinu, kako je podana. Njegovi ljudje in dogodki so sicer takšni, kakršni so v resnici, toda ne vidijo se tako, kakor jih gledajo normalne oči. Narava in človek mu živita v ritmih: on ni naturalist; kar je zavrgel v surovi resnici, je dodal v osebnosti. Tu se nehava njegova definicija kot umetnika sploh; začenja se to, kar je zanj, za Ivana Cankarja, značilno. To je pa tudi tisto, kar je bilo pri posnemovalcih škodljivo in pri slepih priporočevalcih in hvalilcih nezmisel. Zola pravi,

da je umetnost narava, gledana skozi človešk temperament; posebne bistrumnosti zares ni treba, če se naj človek odloči, skozi čegav temperament bo gledal, skozi svojega ali skozi tujega. Temperament, to so očala, ki zrasto človeku na nosu in lažejo vsem drugim, ki s svojimi lastnimi niso zadovoljni.

Menim, da veljajo vse te splošne besede ravnotako o „Hlapcu Jerneju“^{*)}, in še prav posebno o njem, ker je „Hlapec Jernej“ tudi Cankarjevo delo, in ker je brez dvoma njegovo najboljšo delo. Najboljše mi pomeni po zgorenjih izvajanjih najbolj harmonsko v razmerju med formo in vsebino. Nad slogom v izključnem pomenu besede se je pisatelj v prejšnjih delih bolj opajal, nego se v pričujoči povesti: pisal je besede, da bi donele, in nemara je bila to tista meglenost, ki so kritiki zaradi nje toliko beračili okrog njega, da naj se je vendar že enkrat naveliča. V „Hlapcu Jerneju“ je dal svojemu slogu tisto monumentalno enostavnost, ki se brez skrbi lahko priporoča kot dosihdob najdovršenejše delo epske slovenščine. Cankarjev jezik tu ne zakriva vsebine, temveč jo plastično in krepko postavlja pred nas. Najdragocenejše je pa za bralca te knjige spoznavanje — če ga ni imel že odprej — da je slovenščina, kakršno piše Ivan Cankar, glede na sintakso in na red besed vzorna govorica preprostega naroda, torej za naše čase, ko smo v marsičem obstali sredi krivih cest, edini jezik, ki prihaja za pripovedno prozo v pošteev. Izjem ne bi vedel mnogo navesti. Samo to, da gosp. Ivan Cankar občuti „štimmung“, razloča „sorte“ in meri s „klaftami“, je malo utemeljeno in še manj priporočljivo za druge, ki ne morejo grešiti na račun Cankarjevega renoméja. Dialog je bogat motorske sile, dasi mu manjka zunanje karakterizacije v tisti meri, kakor jo nahajamo pri dobrih tujih realistih. Neprecenljivo fina in blagodejno čutna je v „Hlapcu Jerneju“ notranja struktura period in dvogovora tako v odlomkih, kakor v celoti. Ne morem si česa, da ne bi tudi tu, kakor sem storil že na drugem kraju, še enkrat povdarjal str. 92 do 94, t. j. Jernejevega pogovora z župnikom, ki je v tem pogledu pač najboljšo v vsej knjigi, poleg prizorov, kjer stari hlapec v prepiru z mladim novim gospodarjem nastopa pot svojega trpljenja.

Ko je Ivan Cankar kandidiral za drž. zbor kot socialni demokrat, sem sledil slovenski politiki iz tujine. Pičila družba Slovencev, ki nas je živela

^{*)} Ivan Cankar: Hlapec Jernej in njegova pravica. Izdal in založil L. Schwentner v Ljubljani, Cena 1 K 90 h, vezani 2 K.

IVANA KOBILČEVA: V PRAVOSLAVNI CERKVI.

tiste dni v Parizu, mu je z optimizmom in z najboljšimi željami privoščila zmago. Žal, da zaman! Pripomniti moram, da ni bilo niti mrvice rdečega med nami, izvzemši mojo kravato.

Kako globok in kako bogat je bil vpliv pisateljevega političnega nastopa — to se je pokazalo v knjigi, ki leži pred nami. Zajeti iz socialnega problema venec estetskih vrednosti in jih podati tako silno in tako čisto je mogel edini Cankar. Marsikateri drugi bi bil — in je v sličnih slučajih — zašel v tendenco. Zato mi je docela neumevno, da drug kritik, ki pušča sicer večkrat v teminonem svoje kolege za seboj, razmotriva „Jerneja“ s stališča nevemkakšnih anarhistovskih teorij. Ali naj tudi njemu navedem Flauberta:

„Zaradi nevarnosti propada ne sme biti umetnost prižnica za kakršenkoli nauk. Ponareja resničnost, kdor sklepa iz nje: to je dovoljeno Bogu samemu. Ali moreš s pesnitvijo učinkovati resnično?... Največji duhovi in največja dela niso nikdar iskala zaključkov. Homer, Shakespeare, Goethe, vsi najstarejši sinovi božji (kakor pravi Michelet) so se čuvali vsega, kar ni bilo golo podajanje.“

In Cankarju, mislim, že lahko verujemo, da ni hotel drugega, nego podati človeka, ki se v njem izumi tainta fiksna ideja, in usode, kakršne z njo doživi, njegov konflikt z zunanjim svetom, njegov pogin, ki ga krivi namislek pritira vanj. Snov, iz kakršne se napravi povest. Ali moramo povsod iskati tendenc in filozofij? Ali si moramo res ravno mi Slovenci očitati, da nam je neumevno, kako se more umetnik bližati lepoti; edino zaradi umetnosti same, ne pa zato, da napravi svojim sodrugom kompliment, ki bi ga — ne razumeli?

„Hlapec Jernej“ je pretresujoča tragedija pravice: kakor večina ljudij, je bil tudi Jernej tako neumen, da je veroval vanjo! V tem pogledu je nova Cankarjeva povest oddaljen pendant h „Kralju na Betajnovi.“ A čim je ta idejno impozantnejši, tem večji je „Jernej“ kot umotvor.

In vsebina? Radovednost! Kupite si knjigo in berite: to je vse, kar svetujem pametnemu človeku.

Ivan Cankar hodi krasno navzgor; in če mu naj častitamo, mu hočemo za to, da ne rešpektira filisterskih kritikov in da mu ne imponujejo njegovi občudovalci.

Če dajem Cankarjevemu „Hlapcu Jerneju“ Lahovo „Vaško kroniko“ za pendant, se mi bržkone ni treba posebej opravičevati, da tega ne delam zaradi pravičnega razmerja. Toda krivično bi bilo prezreti knjižico, ki ji je bila v zibelki na-

menjena usoda, da postane ljudem, ki niso enostransko navdušeni „snobje“, priljubljeno čtivo tiste vrste, ki je tako pičlo zastopana v slovenskem slovstvu, kolikor ga pride za širše število v poštev.

Pri preprostem človeku ima zgodovinska epika velik kredit. Kolikokrat slišimo zdihovanje po lepih povestih iz starih časov, kakršne so pisali v polpretekli dobi našega romana in kakršnih danes ne pišejo več! To je ena izmed glavnih pritožb navadnega bralca o „Mohorjevi družbi“. Nemara tudi „Matica“ ne ustreza s tem, da nalaga svojim sedanjim leposlovnim publikacijam več umetniškega merila, kakor ga je zgodovinskim pripovestim iz bivših dni. No, tempora mutantur... Drugi so prevzeli naloge, drugi naj se brigajo zanje; dandanašnji se od prvih literarnih zavodov ne more zahtevati, da bi gojili genre, ki pri dobro vzgojenem narodu nadomešča kolportajni roman. Da spada Lahova „Vaška kronika“ v predal zgodovinske beletristike, to nikakor ne more biti kritiku povod pohvale. Estetski oceni je numerus z vsemi svojimi interesi ničla; gre le za to, kako je stvar napravljena, zato, če je dobro šita in podkovana.

Tip ljudij je v Lahovih povestih dolenjski kmet, brez dvoma najbolj tipska pasma Slovencev. Tudi prvotni, očaški značaj je v njem še najbolj ohranjen; o tem ni prepора. Zategadelj pisatelju ni bila zelo težka naloga, nadahniti osebe in dogodke z življenjem in jih ustvariti s tistim realizmom, ki diši po resnici. To mu je v čast, zakaj, marsikdo tega ne ume, kadar piše zgodovinske povesti. Tudi sem vsaj jaz začutil pri Lahovi „Vaški kroniki“, da veje iz nekatere njenih delov, zlasti čez „Gospoda Vitića“ in čez „Predikanta“, častitljivi duh starine: druga vrlina, kajti dobé se povesti, kjer govore stari Rimljani kakor moderni Ljubljanci.

Kakor priča naslov zbirke in „Vsebina“, pripoveduje vaški kronist v obliki novel dogodke iz različnih dob domače zgodovine, kakor so se odsevali na omenjeni gladini življenja v dolenjski vasi: iz turških vojsk, iz kmetskega upora, iz protestantske dobe in iz kasnejših časov.

Uvod „Vas“ je pisan z neenakomerno silo. Prvi dve strani se bero skoro krasno in stavek za stavkom se dviga snov v plastičnih oblikah pred bralčevimi očmi. Potem postaja uvod dolgo-vezen: stavki, stavki, stavki. Bralec je dvorljiv; bere. Toda, kaj stoji v koncu, tega že nihče več ne ve. Tudi jaz ne.

V celoti je jako dober „Gospod Vitič“. Ljudje živé, dogodki se vsiljujejo, povest teče s su-

gestivnostjo, naivni epiki lastno. „Bernardo“ pa je meglen in neresničen; pisatelj se je spustil v težke reči in govori o njih sentimentalno, mesto da bi rekel krepko in jasno, da bi ljudje razumeli. „Predikant“ je izmed najboljših delov zbirke; glede na celotni kolorit pa zaostaja za „Vitičem“.

„Jura in sinovi“ je malodane izborna povest. Vodi nas na prizorišče velike tragedije kmetškega triumvirata. Priznati moramo gospodu Lahu, da je podal v tem poglavju najboljšo povest, kar jih Slovenci doslej imamo. Solidno in s precejšnjo silo nam govori, slikati ume živo in vendar ne preobširno, njegove osebe so osebe, njegov dialog je dialog.

Tudi „Antoineta“ je prikupna stvarica; le malo manj realitno jo utegnejo najti, nego so druge povesti, izvzemši „Bernarda“, ki se odlikuje po veliki breztelesnosti.

Ivan Lah je talent, ki še ni dosegel svoje popolnosti. Kaže pa mnogo zmožnosti in gladkote v pripovedovanju, ponekod tudi mnogo zmysla za izbrano snov. Senzacij ne išče; to nas

opravičuje, da si smemo obetati od njega še lepih reči.

Po svoji vsebini in po lahkoti, s kakršno je podana, utegne postati „Vaška kronika“ še ena izmed najbolj zahtevanih knjig za našega bralca. Priporočljiva je za ljudske knjižnice, pa tudi za vse tiste, ki sicer priprostitih „storij“ ne bero, a bi si vendar enkrat hoteli oddahnuti ob lahkem čtivu.

Za kritika je Lah normalen pripovedovalec s pretežno novelistnim značajem. Pogloblja se ne, psihološke sile ne razvija; diči pa ga to, da drži svojo epiko v neprestani zvezi z duševnim očesom bralca, z njegovo domišljijo. Lahov jezik kaže, da je zgled Ivana Cankarja tudi njemu omajal vero v našo dotlejšnjo in, žal, v nekaterem oziru tudi še sedanjo, z nemškimi elementi prepojeno prozo. Cankarja ni posnemal, sam zase ni prišel do posebnih pridobitev. Njegov jezik teče gladko, a ne kaže še umetniškega stila; ali manjka Lahu stilistovskega živca, ali pa je krivo to, kar je v mlajši generaciji nostra maxima culpa: hitrost.

VLADIMIR LEVSTIK:

KO NIKOLI.

O, danes tvoj plahi poljub gori,
o, danes dva kresa so tvoje oči,
poslavljaajo danes se prstki drobni,
ko nikoli!

Nikari! Glej, dan nad planino je vstal
in v cvetih tisoč se je vrt zasmeljal,
in očka bi tepel, bi klel, če bi znal,
ko nikoli!

O, danes tvoj plahi poljub gori,
o, danes dva kresa so tvoje oči;
vem, danes solzo boš prelila ti,
ko nikoli!

Pa reci, da nisem storil kot tat!
Jaz nisem sejal, a prišel sem brat,
in raja je vreden ukradeni sad,
ko nikoli!

In zdaj odhajam.., Ne, ne tako!
Glej, drugič je vse že manj sladko,
le prvokrat se ljubi tako,
ko nikoli!

V PREDSMRTNIH SLUTNJAH.

kdar sem se bil osobno seznanil s pesnikom Simonom Gregorčičem ob svojem prvem posetu v Ribembergu dne 16. decembra leta 1881, sem bil tekom petindvajsetih let najinega znanja mnogokrat njegov gost. Navadno sem ga posečal sam; nekaterikrat pa sem bil prišel v goste v družbi tega ali onega prijatelja, kar je pesnika vidno vzradostilo. Tako sem prišel prvič v spremstvu svoje pokojne soproge; drugič mi je bil spremljevalec na potu k našemu „planinskemu slavcu“ umrli Fran Pogornik, Čepovanec, potem Lavoslav Pahor, rodom Renčanec, nadalje ožji pesnikov rojak izpod Krna, rajni profesor Simon Rutar. Poslednjikrat pa sem bil gost v Gregorčičevi lastni hiši na gradiščanskem „Hribu“ v družini ljubljanskega župana Ivana Hribarja in trnovskega župnika Ivana Vrhovnika.

Ker sem večino svojih posetov pri Gregorčiču opisal na tem mestu že v prejšnjem tečaju, preostaja mi še troje poslednjih posetov pri uvekovečenem pesniku, ki naj jih tu obrišem s kratkimi potezami v proslavo — prve obletnice njegove smrti.

Po tistem žalostnem posetu dne 18. avgusta l. 1888. je minilo sedem mesecev, predno sem zopet priromal na solnčni Gregorčičev „Hrib“. Bilo je na začetku posta l. 1889 . . .

Z gorečim hrepenenjem, videti po dolgem presledku vnovič prijateljevo obličje, sem potrkal na zaklenjena vnanja vrata; toda ko sem prestopil prag gostoljubne njegove hiše, sem se ustrašil pretresujočega prizora, ki se je nudit mojim očem.

Brižni naš Simon Gregorčič je ždel, v dolgo zimsko suknjo zavit, na duši in telesu ves potr in obupan, v mrzli, nezakurjeni svoji pritlični sobici poleg kuhinje. Sedel je ob majhni mizici, kjer je navadno zajutrkoval, obedoval in večerjal, ter obenem pisal svoje divne pesmi . . . Pred seboj na obloženi mizici je imel raztresene listke papirja, odlomke prevoda svetopisemske knjige: „Job“ . . . Rekel je, da hoče s tem prevodom Slovencem dokazati opravičenost svoje toli napačno tolmačene ter krivično obsojene pesmi: „Človeka nikar!“ Recitiral mi je iz „Jobove tožbe“ naslednje verze, s katerimi starozavezni trpin proklinja svoje spočetje:

„Naj hip nesrečni bo proklet,
ki djal je: „Človek je spočet“, —
ta noč, ko sem zaplójen bil,
in dan, ko v njem sem rojen bil!“ . . .

Potem pa mi je povedal pesnik, da obenem prevaja 118. psalm Davidov, iz katerega mi je prečital tale odstavek:

„Grbančim, sušim se, ko v dimu mehovi,
a Tvojih ne zabim besed!
Do kdaj naj trpljenja mi trajajo dnovi,
Kdaj silnik bo sojen ves bled?
— — — — —

„Lové me trinogi, — že zijé mi jama! —;“

a tu je pesnik prenehal ter omahnil na stolovo naslonjalo, šepetajoč z zamolklim glasom: „Da, da, Vatroslave! Treba se bo pripraviti na odhod — nazaj v planinski raj . . . Glej, noge so mi otrpnile in oslabele, da ne morem niti iz hiše; v prsih me duši neka morilna tesnoba, in srce, oj, to moje srce — sirota, mi utriplje včasih tako nemirno, naglo in neenakomerno, da se bojim, da mi počí! Zlasti ponoči me obhajajo čudne slutnje bližajoče se mi smrti . . . Podoben sem na duši in telesu Jobu, izkuševancu božjemu . . .“

Bolestno je zaječal naš pesnik-trpin pri teh besedah ter se utopil v otožen molk; jaz pa sem ugibal ter iskal povoda tej žalostni izpremambi v njegovem položaju po preteku kratkega polletja, kar ga nisem videl. In po nedolgem premišljevanju sem prišel do naslednjega spoznanja:

Vsled tistih ponesrečenih načrtov, nasvetov in ponudeb o zagotovljenju in izboljšanju njegove bodočnosti je Simon Gregorčič postal ves nevoljen, vznemirjen in zbeگان, da naposled ni vedel, bi li krenil na desno ali levo. Omahovaje na tem duševnem svojem razpotju neodločno semtertja, kakor šibka trstika ob jesenskem vetru, se je bil Gregorčič takrat udal nekakšni duhomorni resignaciji in brezbriznosti. Molče je posedal sam cele dneve ter strmél neprestano tja gori v svoj opevani „planinski raj“. V Gorico, kamor je poprej, ko sta še živela prijatelja Erjavec in Pagliaruzzi, zahajal pogostoma, — ga ni bilo zdaj na izpregled mesece in mesece. Polotila se ga je bila moreča nezaupnost do vseh ljudi, zlasti do stanovskih tovarišev. Edini človek, ki ga je takrat smatral za odkritosrčnega somišljenika, je bil — Hilarij Zorn, sedanji profesor veronauka v Gorici, ki ga je l. 1885. branil v tržaški „Edinosti“ zoper

SV. MAGDALENA. RISAL JURIJ ŠUBIC.

napade dr. Junija toli duhovito, da ga je pohvali sam njegov stric, tedanji goriški nadškof dr. Alojzij Zorn. —

Pesnikova služabnica Cilja mi je pripovedovala takrat, kakšen križ so imeli tiste čase z „gospodom“, ki je bil začel postajati — „ljudi-boječ“. Hišna vrata so morali vedno zaklepati, in če je kdo prišel v posete, so morali vsikdar šele iti gledat, kdo da je posetnik in ga vprašat, kaj da želi. Pravila je, da so prišli takrat na pesnikova vrata različni „duhovni gospodje“ iz okolice, iz mesta in iz daljave, katerih se je pa branil sprejeti, češ, da je — bolan. Tudi posvetnjaki niso našli tisti čas vedno odprtih vrat v Gregorčičevi hiši. Pripovedovala sta mi nadučitelj Orel in trgovec Mozetič iz Prvačine, kako čudno ju je bil sprejel Simon Gregorčič. Prišla sta bila pesnika prosit, naj bi maševal ob zborovanju podružnice družbe sv. Cirila in Metoda. Na njuno trkanje jima je odprl Gregorčič, ki je bil navadno po ves dan sam doma. Ko mu povesta povod poseta, ju zavrne pesnik precej osoro: „Ako vaju je poslal župnik, — t a m j e p o t; če pa sta prišla v imenu podružnice, — so vama tu o d p r t a v r a t a!“

Da je tako samotarjenje našega pesnika potrlo na duši in telesu, je povsem naravno. Samota je tuintam potrebna slehernemu človeku, posebno pa ustvarjajočem umetniku v smislu Goethejevega naročila.

„Da načrte si osnuješ,
svétu se, umetnik, skrij!“

Toda vzdržno samevanje v zaklenjeni sobi po cele mesece mora končno zamoriti v človeškem srcu vse veselje do življenja. Saj veleva prav isti weimarski Jupiter:

„Da pa dela se raduješ,
v družbo jo vesel zavij!“

Prijatelj profesor Mijo v Zagrebu mi je nedavno pisal o tem Gregorčičevem samotarstvu takôle:

„Jaz mislim, da Gregorčič ni bil človek, ki bi hrepenel po kaki glasni, zabavni, mnogoštevilni in vsakdanji družbi. Tiste krvave rane, ki so jo njegovemu nežnemu in nedolžnemu srcu vsekale neusmiljene, hladne, koščene Mahničeve roke, bi ne mogla zaceliti nobena, še takó izborna družba. V njej bi za čas pozabil pač res menda srca bolečine; ko bi pa prišel v svojo sobo in ko bi bil sam, bi začelo zopet krvaveti njegovo srcé. Po psihologiji drugače ni mogoče: On je dal slovenskemu narodu, kar je bilo najčistejšega v njegovi nežni duši in sicer iz čiste, globoke ljubezni. Zdaj pa pride človek, ki pové na ves glas, da pohušuje s tem narod. Pesnik hoče svoj narod dvigniti, ta pa pravi, da ga vleče v lužo. — Prijatelj, to m o r a b o e t i, boleti nežno dušo in jo streti. Kdo naj zaceli to rano?“

Nikdo! Ne denar, ne zabave, ne družba. Samo B o g i n s m r t i! — Č a s j o p a m o r e s a m o o b l a ž i t i.

Saj človek, ki nosi v duši veliko žalost ali krvavečo rano na srcu, še prav za prav največkrat niti ne mara družbe in gre najrajši s a m v n e m o p r i r o d o, k j e r n a j d e p r e j t o l a ž b e i n k r e p i l a, k a k o r p a p r i (v e č i n o m a) b r e z č u t n i h l j u d e h. — J a z b i m i s l i l, d a j e v e l i k o k r a t, č e n e n a j v e č k r a t, v e l i k d u h s a m s e b i d o v o l j. —“

In vendar je veliki duh našega pesnika-trpina v predolgotrajni samoti, ločen od vse človeške družbe, povesel svoje čile peruti ter se je ugreznil v trpke slutnje svoje bližnje smrti! . . .

Ne, ne! „Človeku ni dobro — s a m e m u b i t i!“ To je vedel, — kakor nam pripoveduje Mozes v svoji I. knjigi, 2. poglavje, 18. vrsta, — premodri stvarnik našega praočeta Adama ter mu je ustvaril enakorodno d r u ž i c o!

In tu smo dospeli na prvotni izvirek vse tragike — samevajočega Gregorčiča. Kdor ima možgane, da ž njimi misli, naj prečita v I. zvezku Gregorčičevih poezij na strani 73 natisnjeno pesem: „Ujetega ptiča tožba“, pa spozna in razume, zakaj naš pesnik toži toli milo o svojem osirotelem srcu . . .

„Gorje mu, ki v nesreči biva sam;
a srečen ni, kdor srečo vživa sam!“

takó vzklika in nam s tem razgrinja vso bedo svojega samotarskega življenja, ki ga je bil duhovnikom zapovedal papež Gregor VII.

Kako bolešno je naš pesnik pogrešal ženske, tega ni sicer nikdar izpovedal z besedami, a vsi Gregorčičevi prijatelji so videli, da mu je neobhodno treba spretne, vsestransko pozorne in inteligentne žene-gospodinje, ki bi mu znala pripraviti in urediti ugodno „gneздо“ v zavetju udobno opravljenega stanovanja.

O popolnem nedostojanju potrebne bivališke ugodnosti se je bila prepričala poleg mnogih Gregorčičevih posetnikov pač tudi ona gospa iz Litije, ki je bila šla lani v Gorico kropit na mrtvaškem odru ležečega pesnika. Pravila mi je, da jo je zbolelo do dna srca, ko je videla, v koli puščobnem, ubožno opravljenem stanovanju je prebil poslednje dni svojega muk polnega življenja Simon Gregorčič.

Vobče so — ž e n s k e v s v o j e m s p o l n e m i n s t i n k t u ž e d a v n o p r e j i n k a r i z d a l j a v e s l u t i l e i n č u t i l e i z v i r e k v s e p e s n i k o v e b e d e. K o s e m p o n e k e m p o s e t u n a G r e g o r č i č e v e m d o m u p o r o č a l n e k i g o s p é, r o d o m h r v a t s k i P r i m o r k i, o p r e ž a l o s t n e m p e s n i k o v e m d u š e v n e m i n g m o t n e m p o l o ž a j u, m i j e o d g o v o r i l a r a z b o r n a ž e n a z n a s l e d n j i m p i s m o m :

„Vest o našem ubogem poetu me je silno razžalostila. Ne razumem, zakaj končajo naši slovenski pisatelji in pesniki

vedno toli žalostno; kakor — kresnice so, ki svetijo le v temi: privedeš jih k luči, pa ugasne njih svetloba. Ko bi Gregorčič ne bil stopil nikoli na dan s svojim pravim imenom, bi bilo bolje; v svojem temnem „inkognitu“ je bil srečen, vsaj pred sovražniki zavarovan; zdaj pa se mora boriti z odprtim vizirjem in to ga je napravilo plahega in boječega pred ljudmi. Takšne značajnike to strašno dirne in vznemiri, zlasti, ker je samemu sebi prepuščen, potem ko so mu pomrli njegovi dobri prijatelji. Mož je zdaj preveč zapuščen, mora se reči, od vseh ostavljen; kajti Slovenci ste kakor — papige: treba je le, da najprej ta ali oni učenjak kakšno reč pohvali, pa govorite vsi za njim, četudi prav ničesar ne razumete. Molči-li prvi, molčite tudi vsi ostali, ker nimate svoje lastne razsodnosti . . . *

Žena, ki je sodila toli objektivno, je bila — moja soproga.

Enako sta se izrekli tudi še dve drugi ženi o prvotnem izviru duhomorne Gregorčičeve osamelosti: Franja Guličeva, nekdanja opevanka Levstikova, mi je pravila nedavno, da jo je Simon Gregorčič posetil dvakrat. Do solz jo jeganilo, kako ljubeznivo je pesnik-svečenik gledal njeno še nedoraslo hčerko Vido, ki se mu je v svoji otroški nepokvarjenosti tolikanj omilila, da jo je povabil k sebi na voz, na katerem se je z njim peljala od Sežane do Komna, odkoder je on potem šel peš na svoj „hrib“. Pravila je imenovana gospa, da se je pri tem prav živo spomnila Gregorčičevih stihov v njegovi pesmi o „ujetem ptiču“:

„Nikdar ne bodem gnezda plétel,
gojil mladičev nikedár . . .“

In Prešernova hči, Ernestina Jelovšek, je povodom Gregorčičeve smrti izrekla vsa ogorčena naslednjo sodbo:

„Vi, takoimenovani „naprednjaki“ in „svobodnjaki“ ali „svobodomisleci“, kakor se nazivljate v najnovejši dobi tu na levem bregu Ljubljane, niste upravičeni očitati onim tamle na desnem obrežju „hinavstva“, „licemerstva“, „farizejstva“ v svojem žalovanju po Simonu Gregorčiču! Tudi vi niste bili nič boljši njegovi prijatelji, kakor onile. Ako so ga njegovi „nasprotniki“ ubijali s pozitivnimi obsodbami njegovih pesmi, ste vi, njegovi „somišljeniki“, pospešili žalostni konec njegovega mukotrpnega življenja n e g a t i v n o, t. j. s svojo malomarnostjo, brezbriznostjo in indolenco, ko ste ga ostavili poslednja leta samega v borbi s „farizeji in pismouki“. Če ga že niste mogli ali niste hoteli podpirati z gmotnimi sredstvi, da bi mu ne bilo treba stradati, bi mu bili morali nuditi vsaj duševnih živil s tolažilnimi dopisi, da bi ne bil pogrešal toli potrebne inte-

ligentne družčine. Tako pa je usahnil, kakor planinski potok po letni suši . . .“

Naši pesniki in pisatelji ter umetniki vobče se resnično zapirajo vsak v svoj brlog, odkoder jih ne privabi na dan nobeden, še toli glasen klic. A kako potrebno in plodonosno bi jim bilo zaupno pismeno občevanje med seboj! Ukresalo bi marsikatero živo iskro umetniške ustvarljivosti. To nam dokazuje bogata korespondenca prosvetljenih mož-pesnikov in umetnikov pri drugih velikih narodih. Le mi, ubožni, maloštevilni Slovenci smo malenkostni, ošabni in zakrknjeni tudi v medsebojnem duševnem občevanju. Vsak iz svoje zasede gleda pikro in zavistno v svet ter streljamo, kakor pritlikavi Liliputanci na velikana Guliverta, s špičastimi šivankami pereče ironije v vrste strankarskih nasprotnikov.

Ves pobit sem bil ostavil takrat v postu l. 1889 našega pesnika-trpina. Prišedši zopet v Ljubljano, sem šel v uredništvo „Slov. Naroda“, kjer sem poleg takratnega urednika Ivana Železnikarja dobil dra. Josipa Vošnjaka.

„Gospoda! Pripravite nekrolog o našem planinskem slavcu“, sem jima dejal strupeno.

Ko sem jima nato poročal, v kakšnem obupnem položaju sem našel in ostavil pesnika, je rekel dr. Vošnjak: „Bomo pa pobirali zanj!“

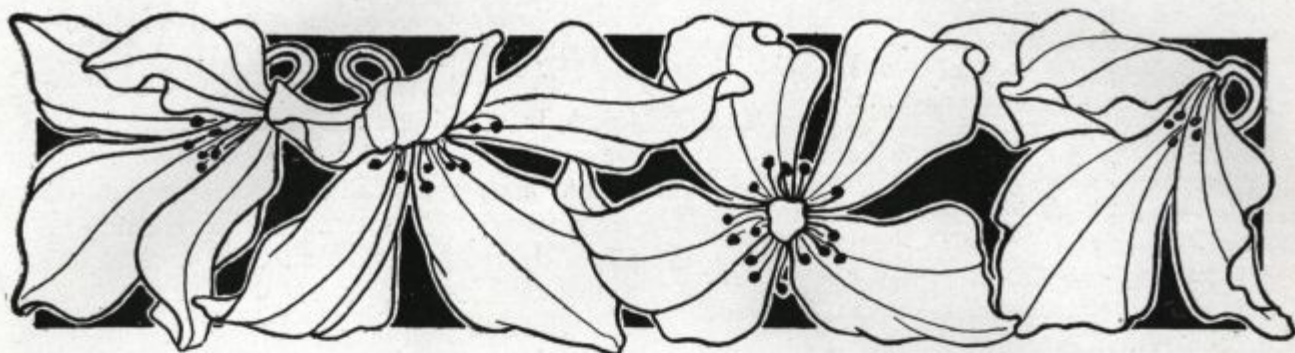
„Kaj? Pobirali boste? Morda po novčičih, šesticah in deseticah, kakor „Krajcarska družba“ za ljubljanski „Narodni dom“? Potem pa boste še razglašali imena „veledušnih darovateljev,“ kaj ne? — Nič tega! Pest imovitejših narodnjakov more zložiti par stotakov. Te pošljite Gregočiču v imenu „Pisateljskega podpornega društva“, kakor za bližajoče se Velikonočne praznike . . .“

„Prijatelj Kretanov ima prav!“ se je oglasil zdajci urednik Železnikar ter je položil na mizo — desetak s pristavkom: „Jaz sem sicer sam revež in imam ženo in kopico otrok, toda tu je moj prispevek za našega Simona! Vi, gospod doktor, pa stopite okrog nekaterih premožnejših gospodov po njihove doneske“ . . .

In tako se je tudi zgodilo. V par dneh so zložili nekateri gospodje svoto 200 gld., katere so poslali Simonu Gregočiču na Gradišče. Nekaj tednov nato se je naš pesnik po nasvetu Ivana Hribarja napotil v — slikovito Dalmacijo.

V Ljubljani, dne 24. novembra 1907.

Prostoslav Kretanov.

VLADIMIR LEVSTIK:
MLADOLETJE.

Fantje so krokali, pet jih je bilo. In nepopisno lepo in imenitno se jim je videlo; gospodje so se zdeli samim sebi, ko so plačevali svoje slabo pivo v zakajeni gostilni, nabiti z ljudmi.

Ogrnili so tenke površnike, razpoklonili so se debelim, zadovoljnim meščanom na desno in na levo in so odšli pod milo nebo.

To je bila mladost, vsa v brstju, vsa klijoča. Drugam so se popenjale sanje srca, drugačno so si mislili življenje

solidnih in uglednih, tako oddaljeno še in tako tuje. Mladost je utripala v njih in je trkala na vrata; tam na oni strani je ležal sredi zlate mize delež življenja, življenje moža. In kar je umovala, to je zahtevala mladost, ljubezni in veselja.

Kaj se je njim še sanjalo o bridkem ponosu polbogov, ki se kupi s trpljenjem? Videli so možake, veselice in uživanja. Slutnja jim je pravila, da je tisto v bodočnosti skrito in nanje čakajoče. Hodili so po zunanjih temah in so menili, da žive.

Ozka je bila ulica, žarnice so medlele. Koder je padala luč po stenah, so se vlekale sive in

dolgočasne. Čez tlak je bil dež razlil neopredeljiva zrcala, tuintam pljuskajoča pod koraki.

Nič kaj trezni niso bili, stopali so v krivih črtah; zanašalo je zdaj tega, zdaj onega. Pili so bili, in preveč so si ga privoščili; preveč za denarnice in preveč za glave. Toda, moj Bog! Odkar svet stoji, je študentovska šega, da se pije po plesni vaji; ne spodobilo bi se takorekoč ko bi ravnali drugače. Človek mora dokazati vsaj samemu sebi, da je mož, in če še ni, da bo.

Naposled, če si v sedmi šoli! To je že skoro isto, kakor jurist, v šestih letih doktor, ali tako približno. In velike je treba posnemati v tem in v onem; kaj bi bilo, kadar zrastó brke, ako ne bi znali moževati? Malo lepega, malo grdega, takšne se kažejo možje; kar so sami pri sebi drugega, to je bržčas zgolj neumnost. In kdo bo tiste zmožen, ko je mlad? Vraga, naj hodi vrč k studentu; to je vsa filozofija!

Svitoslav Škrj je bil najdaljši med vsemi; tudi pod nosom in po bradi je bil že nekoliko teman. Tega se ni malo zavedal. Še bolj ga je naslajala tiha in nikomur razodeta zavest, da je v vsej sedmi najelegantnejši plesalec. Zato si je vihal klobukove kraje na levo, česal si je prečo tik do tilnika, pušil je portorike in je držal mezinec neprestano iztegnjen, kakor da mu je zmrznil, zdaj o svetem Martinu. Imel se je tudi za največjega lahkoživca.

„Fantje!“ je vzkliknil nenadoma z nepristno zvonkim cinizmom. „Fantje, takole je z nami! Kaj že pravi Zupančič?“

„Kaj pravi?“ se je postavil Zvonimir Brbič, prvi belesprit med njimi, ki je bil domač v Arkadiji in je bil že parkrat povedal plesalkam vso slovensko liriko naizust. Tako pravi:

Tako mi mladeniči hodimo
po blatnih stezah,
tako mi mladeniči blodimo
in tratimo mlade moči . . .
Glej, takšni smo, ljubica, mi!

„Bravo!“ ga je pohvalil vodja. „Torej, fantje božji, kam gre naša pot, kam pojdemo po blatnih stezah?“

„Kar tja le gori naprej po Bregu!“ je zaklical Brbič z napornim basom, ki se mu je poznalo, da hoče zveneti moško in blazirano.

„Molči, Ofelija! Pojdi v kloster sama, če te mika! Kaj, vraga, pa počenjate vi trije: Kržan, Štupek, Sinjur! . . . Oh! . . . Žrela nenasitna, kdo vas je prosil, da pijete več, nego morete prenesti? Živine! . . .“

Just Kržan, ki je bil silen človek, je stal pokoren kakor hrast, in je držal za ovratnike Štupka in Sinjurja, ki sta visela brez moči v slovesnih bolečinah in sta ječala s čudnimi glasovi.

„Z alkoholom sta zastrupljena!“ je menil Brbič in je stopil bliže. „Fej! Kržan, izpusti ju, naj ležita, kjer sta si postlala; pojdemo v „Italijo“; tam je vso noč odprto, lahko počakamo jutra.“

Takrat je pa mučenikoma odleglo, spravili so ju na noge, prekoračili so most in so se napolili ob vodi, ki je leno šumela pod meglo.

Okna kavarne so že od daleč sijala z bolnimi, bledormenimi žarki. Policaj je stal pred vhodom; zeblo ga je, stopical je semintja; in ko so prišli študentje mimo njega, jih je pomeril s prezirnim in porogljivim pogledom.

Just Kržan je stopil naprej. Razpahnil je rosna steklena vrata; soparen vzduh, napojen z dimom slabega tobaka, z vonjem kave, z izpuhtlinami piva in ponarejenih likerjev, mu je puhnil v obraz. Vse je bilo polno gostov; imeli so večinoma rdeče ovratnice, mnogo jih je govorilo pokvarjeno nemško narečje; sedeli so ob mizah, mahali so okrog biljarda in so polnili kavarno s krikom in s smehom.

Čisto zgoraj, v nasprotnem koncu, je stala prazna miza, polita od gostov, ki so bili pravkar odšli. Tjakaj so se spravili študentje.

„Štupek in Sinjur, vidva pijta kavo, da se mi ne iztegneta, gospodska sinova! . . . Kaj bova midva, Kržan?“ je dejal Škrj, v svesti si svoje nadoblasti.

„Kar misliš,“ je rekel usmiljeni Samaritan, „kar veš, da bo bolje. Kaj se pa sicer še dobi?“

V resnici ni vedel, kaj bi naročil, saj se ni maral izdati, da je nocoj prvič v kavarni in da ne pozna pijač, ki se točijo po takšnih krajih.

Marljiv je bil in reven; malo časa mu je ostajalo za enake zabave.

„Kaj se dobi? Šampanjec se dobi, če ga plačaš, in tudi druge reči se dobé. Ampak to ni vse skupaj zanič; midva bova pila absint, zeleni absint, brate v Kristu . . . Natakak, dve kavi in dva absinta! . . . Absint, to ti je hiperkulturna pijača, da veš“, je pojasnil Škrj z nemajhnim ponosom.

„Kakšna pijača?“ je zategnil Just.

„Hi—per—kul—tur—na! Ali razumeš, ali si gluh?“

Natakak, suh človek z večnim usmevom na sušičnem obrazu, je prinesel naročeno pitje. Škrj se je razkačil.

„Kje je pa slamica? Ali ne veste, da se dá slamica k absintu?“

„Nič nimamo slamice pri nas,“ se je ljubeznivo nasmehnil natakak.

Škrj namreč sam še tudi ni okusil demon-skih čarov absinta; ampak čital je bil o njem v romanu „Pariser Orgien“; in, ker je imel roman podobe, je videl na njih, da ga s slamico sesajo iz čaše. In zaželel ga je, ker se je bralo, da ga ljubijo veliki lahkoživci.

„Vem, vem, da nimate pri vas ničesar“, je zarenčal nad strežajem. „Zato vas ne vprašam, če imate možgane. Z bogom!“

„Ali ga nisem dobro zafrknil, kaj?“ se je pohvalil Kržanu, ko je natakak odšel. „Takšna zanikarnost! Kdo, hudiča, naj pa pije absint brez slamice? Ali je mogoče kaj takšnega na svetu?“

In zlovoljno si je nalil vode v pijačo; skali se je smaragdno žganje, zadišalo je po kumini in po pelinu in bisernovinasto se je zalesketalo v čaši do vrha.

„Vidiš, tako se dela; nalij si še ti . . . Bravissimo! . . . Na zdravje!“

Zamolklo sta zapela kozarca. In oba tovariša sta s presenečenjem odmaknila steklo od ust: ta čudni okus!

„Takšne reči da požirajo ti bedasti Francozje!?“ se je razjezil Svitoslav Škrj v svoji duši.

„Slab je tukaj, nič prida ga ni; v „Ameriki“ točijo boljšega“, je dejal s kar najbolj odkritosrčnim obrazom in je stresel glavo. „Ampak, dajva ga vseeno, boljši je od vode.“

„Spita,“ je rekel Just Kržan in je pokazal na tovariša. Dobroten usmev mu je zaigral na licih.

Štupek in Sinjur sta ležala s komolci na mizi in sta spala, drug drugemu nasproti. Njuni glavi sta se dotikali; kava se je nedotaknjena hla-

dila poleg njiju. Kosci sladkorja so ležali v posebnih luščinicah, kakor jih je bil postavil natak.

„Zverini!“ je vzrojil dolgi Svitoslav. „Mrcini! Ali vaju zato jemljo seboj pošteni ljudje, da jim delata sramoto po svetu? Tu vaju čaka kava; izpijta jo, da se vama izdani v buticah!“

„Po strani klobuk, po koncu glavo!“ je deklamoval Zvonimir Brbič, ki se je bil pravkar vrnil odnekod, bledin z znojem na čelu, a prisiljeno bodrega obraza. „Pokaj se smejite, gospodična?“ je zaklical k blagajni. „Ali je to krščanska ljubezen, hahaha! Kaj vi veste, koliko se mora človek potruditi, preden umre na takšne načine!“

„De mortuis nil nisi bene!“ je zabasil Škrj.

Just Kržan je okrenil glavo. Čudo božje, kaj je zagledal!

Pri blagajni je sedelo dekle, drobno in vitko, ne mnogo nad sedemnajst let, a že vsa odrasla videti. Bled in prečut je bil njen obraz, ustnice majhne, toda polne in rdeče kakor češnje, obrvi visoke, pod njimi velike sinje oči, in nad čelom bogati, vidno mehki zlatorjavkasti lasje tiste barve, ki ji sploh ne ve vrednosti, kdor še ni poljubljal enakih.

Čudno je prišlo fantu; nekaj ga je stisnilo v prsih, nekaj svečanega mu je padlo v srce, z neizgovorjenim obetom je zamamilo njegove misli.

„O, gospodična Gretka! Kako je kaj pri vaši hiši? Zaspánkani ste že, kaj ne da?“ se je oglasil Škrj, da se ne bi pokazal molčečega v navzočnosti ženskih.

„Nisem zaspána,“ je rekla blagajničarka. „Pomalem se človek privadi; saj tudi vi niste zaspáni.“ Nasmehnila se je s čudnim usmevom; prijazno in sladko so ji zaigrala usta, pa je bilo vendar nekaj bridkega okoli njih in še nekaj drugega, zelo skrivnostnega, kar je razumel Just Kržan šele čez dolgo časa.

Zdaj se je pričenjalo tudi njemu vrteti po glavi od nenavajene množine povžitega piva, od čudne pijače, h kateri ga je bil zapeljal tovariš, od zatohlega zraka, vladajočega v zakotni kavarni, in ne najmanj od čuvstva, ki ga je zagrabilo, ko je pogledal Gretki v obraz.

Potegnil si je z roko po čelu; znojno je bilo, mrzle kaplje so stale na njem. Adolf Sinjur se je bil tačas predramil; mešal je kavo in je brizgal v debelo, zelenkasto obličje spečega Štupka z vodo, ki je segala v polnih kozarcih do roba.

Just se je spomnil, da bi se mu prilegel mrzel požirek. Prijel je kupico vode in jo je nastavil k ustom; roka se mu je tresla, par kapelj je ušlo po bradi, da so obvisele na telovniku. V dušku je izpil; nato se je siloma oklenil s pogledom Sinjurja, da se ne bi moral zopet ozreti na desno.

„Kaj me gledaš?“ je zagodrnjal Sinjur. „Kaj se čudiš pijanemu človeku? Ali se ga ti še nikoli nisi nalezel?“

Just Kržan je s studom slišal jecljivočee besede prijatelja. Strah ga je postalo, da je morda sam pijan. In skoro zgolj zato, da se prepriča, je odgovoril počasi, s prisiljeno knjižno izreko:

„Ne, nikoli še nisem bil pijan!“

„Pa nocoj? Hahaha!“

„Pa nocoj? Tudi nocoj nisem; nocoj si ti!“

„Ta je lepa; jaz, samo jaz, in nihče drugi!“

„Tudi Štupek je, saj ga vidiš . . . Štupek, zbudi se!“

„Pusti Štupka, naj spi, klada lena! Kaj Štupek! Ti sam, ti! Ti! Kaj me gledaš? Ali nimaš oči, da bi videl, kako se ti vrti pred njimi? Ali nimaš ušes, da bi slišal samega sebe, kako se ti zapleta jezik?“

Adolf Sinjur je imel odnekadaj zloben obraz in nocoj še prav posebno. Mežikale so mu drobne, sive oči; oglato, ozko čelo se je gubančilo na vse strani, in sredi koščenegega lica so se široko režala usta, razkrivajoča nepravilno zobovje do dlesna. Just je čutil, da govori resnico; in prav zategadelj je zdajci spoznal, da ga sovraži. Mogočno ga je prijelo, da bi vstal, zamahnil preko mize in udaril s svojo teško kmetsko roko na vso moč v ta gnusni, zoprni obraz, na nos in na usta; kri bi brizgnila izpod trdnih členkov, in njemu bi odleglo. Tudi jezik bi se mu neha zapletati.

„Ali te nisem pogodil?“ je vprašal Sinjur s škodoželjno tihim glasom, ko je videl, da je tovarišu zardel obraz.

„Nehaj! Pusti me že . . .“ je odgovoril Just zamolklo. „Čemu sem sploh tu z vami? Delo me čaka doma . . .“

„Kaj ne da, vest te peče? Fant, čudno vesten si postal zadnje časa, silno ljubezen si pokazal do dolžnosti. No, pa kaj! Filister si bil, filister si, filister boš, čimdalje večji. Ne? Kakor da se ti ne vidi na obrazu, kako te dolgočasi vesela družba! Ali se bojiš za svojo odliko? Kržan, Kržan, koliko nas je, ki živimo brez nje in bomo zadovoljni, samo da nas ne povabijo še za drugo leto . . . Ti si sploh čuden človek;

ugled imaš pri profesorjih, pa se niti ne domišliš, da bi se pregrešil nanj! Ali meniš, da se kuha zate isto zelje, kakor za nas ostale, če bi bil enkrat izjemoma nepripravljen? Ej, zlomka, razjezi se, polumpaj po stari navadi, in ne misli na dolgočasne reči, naj si že bodo knjige ali dekleta . . . Natarak, steklenico piva!"

Just ga je srepo pogledal; Sinjur pa se je bil razgovoril, vsa pijanost ga je bila minila.

„Kaj se čudiš? Kaj se jeziš?“

„Kaj jezikaš!“ se je razjezil Just.

„O, Ivka, Ivka, Ivčica!“ je zapel Sinjur s porogljivim glasom po napevu narodne pesni. In ko je videl, kako je tovarišu zatemnelo lice, je vtaknil roke v telovnikova žepa, naslonil se je nazaj, in je s čudno prezirnim izrazom napel ustnice, kakor na zvižg.

Kržan je nagubančil čelo. Kri mu je zakipela, zdrgetale so mu ustnice.

„Kako in kaj, in kdo? Kaj misliš? Pazi, fant!“

„Ne bodi no takoj hud!“ se je zasmel porogljivec. „Saj ti nočem zlega. Mogoče je naposled, da res ne veš in ne opaziš: nedolžen se mi vidiš dovolj . . . Ali nisi videl, kako te je gledala nocej? Tako te je molila z očmi, tako jih je napenjala, da bi jih mogel odbiti z ravnilom! Ali je nič ne pogledaš, ti neusmiljenec? In na domu, ali te ne pride nikdar nadzorovat, ko lasaš paglavca, njenega brata? O, Srbije tužni . . . Vrag naj vzame vse, brez zamere! Pij, duša, saj imaš še pol kozarca tiste zelene mlake . . . Kaj pa je to? Absint? Daj, da pokusim: na tvoje zdravje! . . . Uh, fej! Kdo te je zapeljal, da si ga naročil?“

„Škrlj,“ je rekel Just, vesel, da se je obrnil pogovor.

„Škrlj, nesnaga!“ je zavpil Sinjur s hripavim glasom. „Saj ga ni! Kam je pa izginil? Kje je Škrlj?“

Ozrl se je naokoli. Tudi Just je zdaj pogledal po kavarni, pol nehote, pol zadovoljen, da ima povod. Škrlj je stal pri bufetu, naslanjajoč se z obema komolcema. Po njegovem licu, ki se je izpreminjalo v bežečih izrazih, je bilo videti, da govori Gretki sladke in dvorljive besede; in njenemu trudnemu smehljanju se je poznalo, da jo dolgočasi. Tudi Brbič se je potikal tam okoli; stopal je semintja in se je srdil, ker ni mogel priti do besede.

„Vidiš jih, kalinov, kako se love na limanice!“ se je porogal Sinjur in je dregnul Kržana s pestjo. „Kako se sučeta, kako se zvijata, kakor dva zaljubljena mucka! Ampak, Juste, pu-

nica ni napačna, grom in strela! Poglej jo vendar, kaj se oziraš drugam? Ali te je sram, da si fant? In bi se pobrigal, če te je kaj pridna, človek božji; ta postava, te oči — vruga, še meni prihaja vroče. Ali bi bila?“ je vprašal nenadoma in je dvoumno pomežiknil.

„Kako, če bi bila? je vprašal tovariš z nevoljo. Zakaj ravno tisti hip se mu je bilo zadelo, da so se ustavili pogledi mlade blagajničarke na njem.

„Ej, no . . .“ je odgovoril Sinjur in je pomežiknil še dvoumneje.

Just se je ugriznil v ustnice, zastudila se mu je misel, ki si je ni upal izreči v svojem srcu, in ničesar ni rekel na to.

„Kržan, pojdi sem, da se pokažeš!“ je takrat zaklical Škrlj od blagajne, da so se ozrli gostje, kar jih je sedelo v bližini. „Gospodična noče verjeti, da si pijan. Pridi sem, da te pogleda!“

Škrlj se je krohotal. Just je čutil, da se norčuje. Zardel je do ušes, naenkrat je stal kot sveča, in je stopil tja. V prvem trenutku je mislil, da bo položil porogljivca v kot; tako mu je zavrelo v glavi. Nato je pa pogledal Gretko, ki je slonela z belim laktom na knjigi in je modro zrla vanj, in čudno, mahoma ga je minila jeza, nasmehnil se je z zdravim, dobrodušnim usmevom, prijel je njeno roko za pestjo, rahlo in nežno, in jo božaje potegnul do komolca.

„Kaj vam pripoveduje?“ je dejal, da bi izpregovoril.

Zdaj se je zasmejala dekle; njeni zobje so bili kakor biseri, čisti in svetli.

„Ničesar mi ne pripoveduje, pustež je! — No, povejte, — ali ste rekli samo eno pametno besedo, odkar ste tu pri meni?“ je dodala pol strogo, pol šaljivo, videča, da je Škrlj razžaljen. „Pol ure bi še trdil, da so vsi pijani, vsi, razun njega . . . Ali je to lepo? Poglejte: mar je človek takšen, ako je pijan? — Ta je drugačen fant, nego ste vi!“ Z veseljem je plaval njen pogled po polnem, zagorelem obrazu Justa Kržana.

„Res? Kako drugačen?“ se je nasmehnil Kržan, čuteč, da mu je zopet kri zalila obraz. „Katerega bi imeli rajši, njega ali mene?“

„Koga pa, če ne vas!“ je zaklicala Gretka prešerno. „Ne, zares, tako pameten je. Nič ne skače, nič ne govoriči; modro gleda in molči. Veste, enkrat, ko sem bila še manjša, mnogo manjša, tri leta je nemara od onih dni, je bil moj fant neki študent; v peti šoli je bil. Oh, kak srčkan fant je bil tisti!“ Naivno je plosknila z rokama.

„Kakšen je bil?“ se je vmešal Škrj. „Ali je bil podoben meni?“

„Prav nič; temu je bil podoben!“ In pokazala je Kržana z drobnim mezincem, ki se je na koncu ožil liki rožni popek, kadar se komaj razvija. „Ravno tako pametno se je vedel, malo je govoril, resno je gledal, nerad se je smejal. Ampak zaljubljen je bil, — o Bože moj!“ Povzdignila je oči, sklenila je roke in se je naslonila nazaj, kakor premagana od sladkosti.

„Tudi Just je nemara zaljubljen: nič ne govori, gleda vas, rdeč je v lice, kakor rak!“ se je zasmejal Brbič. Just je nestrpno zmignil z rameni.

„Pa res; povejte mi vendar kaj; ali ste pozabili vse prijetne besede?“ Gretka je znala pogledati tako čudno, da ji nobena volja ni bila kos.

„Kaj bi vam povedal, ko ne vem, kaj rad; poslušate?“ je rekel Just; napol se je zavzel,

napol nasmehnil, a čulo se je kakor zdihljaj „Lepi ste, srčkani ste; kako je mehka vaša roka“! In z boječimi prsti je spremil belo polt od zapetja do komolca.

Nato se je naglo obrnil k mizi. Plačal je, vzel je klobuk in suktnjo, ni se ozrl po tovariših. Pokril se je, pa je odšel. Pri vratih je začutil, kakor da ga je spremila misel, kakor da ga kliče pogled. Okrenil je glavo: Gretka je sedela pri blagajni, kakor prej. Govorila je s Škrjem in z Brbičem, zrla je pa za njim, in njeno oko mu je govorilo:

„Pridi še, ne zabi name!“

Takrat je pristopil Adolf Sinjur in je pokazal nanj. Vsi so se ozrli, vsi so se zasmejali, samo dekle je povsilo oči.

Zaprla so se vrata, tema in megla je bila naokoli, mrz je tiščal v obraz. Just Kržan je stal na ulici.

(Dalje prih.)

C. GOLAR:

V SVOBODI.

Sredi njiv in rožnih planin
dom je moj jasni baldahin.

Raste, zgrinja se v zlato dalj,
blesk spreminja mi kot opal.

V sinj nebeških polj valovi,
žar in blisk njegova je kri.

Sredi njiv in rožnih livad
le zori mi ljubezni sad.

Tiha, sveta je njena slast,
in neskončna njena oblast.

Sam s seboj, ves svoboden, prost,
in le Bog, le Bog je moj gost.

C. GOLAR:

IZ ŽARKOV.

Iz žarkov, v temo plamenečih,
spletana je mlada pot,
globoka skrivnostna, visoka
kot zvezd je blestečih rod.

Oj, velik kot bog v veličanstvu
svobode je jasni car
na solncu gromečem kraljuje,
vsa zemlja njegov je dar.

S plameni in žarkimi bliski
nam vžiga v srce pogum
in vodi nas v dom zmagoslavni
poveljnik nebeških trum.

KSAYER MEŠKO.

EPILOG.

K dramatski sliki „Na smrt obsojeni“. (Od cenzure ves črtan.)

Pod vaško lipo stoji spomenik v obliki piramide, deloma okrašen z vencami in s trobojnicami. Na njem je vklesan napis: „Tukaj je bil ubit ob času volitev slovenski fant Ivan Seljan. Njegovemu spominu slava!“ Nekoliko niže: „Slovinci, čuvajte in branite z mučeniško krvjo posvečeno zemljo!“ — Na odru ob strani spomenika stoji kaplan **D o l i n a r**, na drugi strani **K r i s t i n a** (Ivanova zaročenka), ob nji učitelj **K o v a č**. Kristina si briše z robcem solzne oči, Kovač jo tiho tolaži. Ob straneh stojijo: duhovščina, svetna inteligenca, belo oblečene deklice z vencami v rokah in s cvetjem v pletenicah, fantje s trobojnicami in množica ljudstva. Na šol še napis: „Volksschule“, na hiši Kristinini — mesto prejšnjega napisa: „Gasthaus zur Eiche“ — slovenski: „Gostilnica pri lipi“.

D o l i n a r:... In ko branite to zemljo, branite svet in posvečen kos sveta božjega. Sveto prst branite, ker branite posest naših staršev in dedov. Na ti zemlji so se rodili naši predniki skozi stoletja in stoletja, to grudo so obdelovali s trudom in z ljubeznijo od roda do roda; posvečevali so jo s svojim delom, s svojim potom, čestokrat s svojimi solzami, mnogokrat s krvjo, ko so jo branili sovražnih napadov z mečem v roki. Čuvali so jo kot največje svoje bogastvo. Kot najdražji zaklad so jo izročali od sina na sina, to blago mater in rediteljico, ki so izšli iz nje in so legali v njo k večnemu počitku, izmučeni in utrujeni od ljubezni in udanosti, s katero so jo obdelovali, s katero so jo branili. In ko branite vi to zemljo, branite posvečeno prst, oškropljeno s krvjo preblagega slovenskega srca, ki je plamtelo z ognjem vroče in kipeče ljubezni za to krasno, ljubezni vredno domovino in ki je nehalo biti ob uri največje ljubezni do te zemlje. Častnemu in hvaležnemu spominu tega junaka, Ivana Seljana, v znak hvaležnosti vsega Korotana smo postavili spomenik temu blagemu mučeniku. Ob tem spomeniku prisujemo tudi mi zvestobo domovini do smrti. Prisegate, možje in žene slovenske, fantje in dekleta korotanska?

Vsi (navdušeno). Prisegamo!

D o l i n a r. Bog je slišal vašo prisego in Bog bo sodil one, ki bi se ji izneverili kdaj. Naj ga ne bo med nami! Kakor je bila kri prvih mučencev krščanstva plodovito seme nešteti novih spoznavalcev pravega Boga, tako naj klije iz mučeniške krvi rajnega Ivana kipeče novo navdušenje, rodeče krepko narodno življenje. In ta mrtvi kamen naj zbuja s svojimi spomini, z molčečo, a glasno svojo govorico v naših srcih novo moč, vnema naj nas in vžiga za novo delo! Ker krepke volje nam je treba, trdne in neupogljive, kakor so krepke in trdne tisočletne naše gore. In dela je treba, ne malodušnega obupavanja. Čemu nam obup? Ker kje je zmaga sovražnikova, in kje je naša smrt? Obsojajo nas pač na smrt — ako vas gledam pred seboj, nepregledno množico, ko gledam moč in odločnost na vaših obrazih in navdušenje v vaših očeh, verujem tem živeje v našo moč, v našo zmago, v naše življenje. In poln upanja v boljšo bodočnost kličem: Kje je smrt? — Življenje je v nas, življenje ob nas, še iz smrti, iz krvi, prelite po nedolžnem, kipi življenje. Brez boja seve ni zmage! Boj pa ni mogoč brez žrtev. Omaga in pade morda še ta, oni, a ne pade ves narod, če se zaveda svoje moči, življenske svoje sile... Naj se navdušenje, moč in odločnost, ki kipi danes iz blagoslovljenega spomina na rajnega mučenika razlije kakor vroča lava na vse strani naše domovine, teptane, zaničevane, od sovražnikov na smrt in v pogin obsojene... In vi vsi, ki še čutite moč življenja v sebi in ste svete volje, voljni delati in se boriti, zbudajte dremajoče in speče, oživljajte umirajoče in mrtve! Po vsi domovini se naj razlega od te z mučeniško krvjo oblite pedi zemlje: Zdrami se, tužni Korotan in krepko na delo! Zdrami se, vstani k novemu, čilejšemu življenju! Vabi te, kliče te duh narodnega tvojega mučenika, ki mu bodi po vsi domovini in v vseh zavednih slovenskih srcih večer hvaležni spomin!

(Dekleta obsujejo spomenik z vencami in cvetlicami, fantje polagoma zgrnejo trobojnice nad njim.)

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Aškerc Anton: Jadranski biseri. Balade in romance slovenskih morskih ribičev. V Ljubljani, 1908. Založil L. Schwentner. Str. 154. Cena broš. K 3; eleg. vez K 4.50. Prvo knjigo z letnico 1908 nam je položil na mizo Aškerc, in bili smo je veseli. Dovolj nam je bilo za nekaj časa starohistoričnih balad in romanc, dovolj protestantov in muččnikov davnih vekov; zaželeli smo si zopet nazaj — ali naprej? — v sedanost, v moderno dobo ter hoteli umetniških snovi iz življenja sočasnega rodu. In Aškerc nam je dal vsega zopet v izobilju ter nas je vrhu tega še presenetil in nekoliko tudi osramotil. Kaj ni mar sramotno, da se pred Aškercem še ni spomnil nobeden pesnik in kritik, da smo Slovenci pravzaprav obmorski narod! Že Shakespeare je mislil, da leži Češka ob morju; še danes se mu nekoji premodri kritiki zato posmehujejo. Ali v Belemgradu se mi je šele pred tremi leti dogodilo, da me je vprašal inteligenent brat Bolgar, umetnik, ali ne leži Ljubljana ob Jadranskem morju! In na Dunaju so dobrodušni filistri, poslušajoči naše preživahne debate in naše pesmi, uganili, da smo — nemirnoveseljaški akademiki — prav gotovo doma od morja, če že nismo kakšno laško pleme. Vse nam kaže tja na morje, a mi ga vendarle ne vidimo. Gledamo, opevamo, občudujemo, uživamo pač svoje planine, doline, vinske gorice, da, celo svoj puščobni Kras, a najlepšega, morja doslej nismo videli. Od Barkovelj do Devina pljuska najkrasnejše morje ob slovensko obrežje, tako da smemo Adrijo nazivati slovensko morje. Vsak narod je srečen in ponosen, če objema morje njegovo domovino, samo Slovenci ne vemo, da smo toliko srečni in da smemo biti ponosni na svoje morje prav tako, kakor se ponašamo s svojimi Alpami. Dr. H. Tuma je bil prvi, ki je pokazal na to naše morje ter je klical na delo slovensko trgovino; A. Aškerc pa je prvi, ki je, kakor Kolumb, našel slovenski umetnosti novo deželo — Adrijo. Našel jo je, razkril temeljito ter se vrnil domov kar prvič z dragocenimi zakladi; svoj poetični čoln je v resnici napojnil do vrha z biseri morja, predno se je vrnil — ribič poet — s svoje lovi. In tu imamo sedaj prvo bogato lov v obliki krasne zbirke balad in romanc, slovenskih do jedra! No, saj je resnica, da je Prešern pel svojega nesmrtnega „Mornarja“, tudi O. Zupančič je zapel svojo veličastno „Ob Kvarneru“ in Nataša je zapela svoj dehteči venec „Ob Adriji“; toda vsi ti so se ozrli le za hip po morju, pa so se vrnili v domače doline. In morda so jih zapeli vsi, Prešern, Zupančič, Nataša in dr. nekako tako, kakor smo pisali dijaki šolske naloge z naslovi „Vihar na morju“, ne da bi bili sploh morje videli ali ne da bi bili kdaj doživeli vsaj pohlevno burjico v morskem zalivu! Morda, pravim, ali skoro gotovo . . . Resnica je vsekakor, da je A. Aškerc prvi zašel k slovenskim ribičem ter živeč tedne in tedne med ribiči, študiral morje, njega življenje ter življenje ob njem in na njem. Z marljivostjo folklorista in etnologa ter z instinktom umetnika je nabiral po pristanih, portihih in v čolnu sredi morja pravljic, pripovedek, narodnega gradiiva izvernih fraz in prispodob, skratka, zbiral je duševno gradiivo iz katerega so se rodile njegove nove pesnitve. V „Sloveniji“ je Aškerc sam popisal sistem svoje poetske lovi biserov ob Jadranskem morju. In tam je dejal: „Kaj smo sto-

rili dosedaj, s čimer bi pokazali, da nam je kaj za svoje morje? Ničesar! — In kako reprezentujemo naš narod na morju? Hrvati v Dalmaciji imajo več parobrodskih družb, ali slovenske parobrodarske družbe ni v Trstu nobene! — Samo jeden je, ki ga morje „zanima“, — to je slovenski ribič! Samo ribič reprezentuje naš narod na morju. Skromna je sicer ta reprezentacija, pa častna! In tudi med slovenskimi umetniki ni zanimalo doslej nikogar to naše morje: ne slikarjev, ne poetov, ne novelistov, ne dramatikov! Grohar je pač naslikal „Devinski grad“, toda morje je potisnil v kot! Hrvatska slikarja Crnčić in Vidović sta ustvarila prave himne v bojah na morje; pri nas se je spomnil morja s paletto v roki edini R. Marčič in slediti mu hoče menda Saša Šantelj. Naj bi čitali naši slikarji Aškerčeve „Jadranske bisere“, morda se jim vzbudi v srcu hrepenenje po tej novi deželi luči in barve, po morju, ki ga je odkril srečni Aškerc!

(Konec prih.)

Palčki Poljanci. Slike in besedilo napravil E. Kreidorf, preložil Oton Zupančič, založil L. Schwentner v Ljubljani. Cena 3 K 60 h. Kar se tiče mladinskega slovstva, smo Slovenci pravi ubožci. Malo imamo mladinskih knjig, pa še kolikor jih je, izvečine niso mnogo vredne ter ne odgovarjajo zahtevam naivne otroške duše in bujne otroške fantazije. Mnogo naših mladinskih delc je pesimistično-mračnih, turobnih ter brez višjega poleta in brez domišljije, zato mladini niti ne ugajajo, niti ne koristijo. Bolezen, smrt, revščina, tema in žalost prevevajo veliko število naših mladinskih spisov. Nič veselega, živahnega, dušo ogrevajočega! Povsod le trda, bridka realnost brez vsake bengalične luči. Zato so se vsekakor slovenski starši in slovenski otroci tem bolj razveselili prelepe, naravnost razkošnoopremljene mladinske knjige v velikem formatu „Palčki Poljanci“ z enajsterimi ljubkimi, docela otroški fantaziji odgovarjajočimi slikami. Nad vse ljubeznivo je naslikano in opisano v tej knjigi življenje „Palčkov Poljancev“: realno življenje, prepleteno z bajnimi žarki, ki prihajajo iz fantastnega pravljničnega sveta, ter vse navdahnjeno s humorom in z ljubko, naivno poezijo. To je enkrat res nekaj za otroke, majhne in velike, ki si zanje ne moremo misliti lepšega in primernejšega daru, kot je knjiga „Palčki Poljanci“.

Podkrajšek Hinko: Obrtno zakonoznanstvo. Na Dunaju 1907. Založili K. Graeser in drugovi. Cena vezani knjigi 1 K 20 v. Prav razveselili smo se te sila potrebne in marsikomu neobhodno nujne knjige. Saj je vendar sramota, da je nismo imeli doslej! Ta knjiga obsega 79 str. ter navaja v lepem besedilu vse državnene in deželne zakone, ki jih mora poznati obrtnik. Upoštevane so tudi že najnovejše obrtne novele. Pri stavbinskem redu za Kranjsko bi bilo pripomniti še, da ima mesto Ljubljana svoj posebni, mnogo strožji stavbni red iz leta 1896. Vsem obrtnikom katerekoli vrste to izborna knjigo najtopleje priporočamo.

Gjuro Deželič. V Zagrebu je umrl 28. nov. 1907. ta zaslužni in popularni pisatelj, kulturni in literarni historik, publicist in prevajalec. Izdal je zbornik narodnih pesmi, napisal več romanov („Zulejka“, „Višek bitke“ i. dr.), znanstvenih razprav: „Duša“, „Sen“, „Hrvatska narodnost“ ali „duša hrvatskega naroda“, ter izdajal od l. 1863 „Drago o l j u b“, ki je izhajal izpočetka kot leposloven tednik

pozneje pa kot koledar. Čitajočega korekturo tega koledarja, sedečega za mizo je presenetila marljivega moža smrt.

Koledar za kmetovalca l. 1908, III. letnik. Uredil dipl. agr. Jakob Legvart, drž. nadzornik za mlekarstvo in strokovni učitelj za kmetijstvo na Gospodinjški šoli v Ljubljani. Založil Iv. Bonač. Tiskal Drag. Hribar. Poleg običajne koledarske vsebine prinaša „Koledar za kmetovalca“ tudi praktične, poučne in le koristne člančiče ter notice o gnojenju, vinarstvu, kletarstvu, sadjarstvu, živinozdravilstvu, o oskrbovanju gozdov i. dr. Na malem prostoru ogromna, tehtna vsebina. „Koledar“ je tudi po svoji obliki prav ličen in vseskozi praktičen.

Pero Todorović, jako nadarjen in plodovit srbski pisatelj, žurnalist in politik, je umrl v Belemgradu 6. nov. t. l. 55 let star. Njegovo življenje je bilo jako pisano, a polno resnega dela. Že za časa svojih vseučiliških študij je prišel Todorović v najožje stike z ruskimi literati-emigranti in vrnivši se v Srbijo, je začel izdajati v družbi mlajših srbskih pisateljev leposlovni tednik „Delo“. Pozneje je stopil na čelo socialistične propagande. Izdajal je socialističen list „Osvobojenje“ in „Straža“; bil je tožen veleizdajstva ter je živel zato več časa kot emigrant v Parizu. Kot vodja radikalne stranke je bil silno delaven in energičen. Bil je človek obširnega obzorja in velike duše. Vsled neke obljube je kralj Milan Todoroviča in drugove pomilostil. Todorović je obljubo tudi izpolnil, obrnil je stranki hrbet, a je ostal čist značaj. Vendar je šlo odslej politično življenje preko njega; mož je mnogo, mnogo pretrpel v svojem življenju. Todorović je pisal tudi zgodovinske romane, ki se odlikujejo z vernim prikazivanjem resničnega življenja ter so vsled neprisljenih senzacij, iz življenja vzetih dogodkov velezanimivi. Najbolj znana sta romana „Smrt Karagjorgja“, „Smrt kneza Mihajla“ in „S prestola“, ki beletristično obdeluje zgodovino kralja Milana.

„**Naše Slovensko.**“ Na Slovaškem se je osnovalo jako simpatično, temeljito podprto novo podjetje, nov češko-slovaški mesečnik z naslovom „Naše Slovensko“. Prvi snopič je izšel pod uredništvom Antona Reisa v Pragi. Slovaško vprašanje, ki ga hoče propagirati novi mesečnik v prvi vrsti, ima za vse Slovane veliko važnost. Obkoljeni okrog in okrog od tujega življa, imajo kruto zatirani Slovaki samo na vzhodu zlat most, s katerim morejo vzdržati in si utrditi dotiko z ostalim Slovanstvom. Mesečnik „Naše Slovensko“ se že v prvi številki dotika praktičnih vprašanj češkoslovanstva vzajemnosti. Beletristični del se sklada s programom in s poučnim delom, tekst pojasnujejo semtertje lepe slike. Ako se posreči uredništvu, med katerim sedi tudi člen bivšega „Slovenskega tiždennika“, Bogdan Paulov, realizirati vsaj polovico obljubljenih načrtov, bodo čitatelji jako zadovoljni.

Sienkiewicz H.: „Brez dogme“ in „Na polju slave.“ Izdala in založila Goriška tiskarna A. Gabrščka. L. 1907 in 1908. Zopet ležita pred nami dva krasna slovanska romana, ki ju rojakom najtopleje priporočamo. Res je, da Sienkiewicz ne piše romanov za naivna dekleta, ne napolnjuje svojih del z angeli, ne s pastirji iz Arkadije, marveč slika z vsemi njenimi pikrostmi; govori o raznih propadlih značajih ljudij, o raznih slučajih in dejanjih povsem drzno, odkritosrčno ter le časih zavija malo preveč v kopreno to, kar hoče povedati. Prizor na morju v romanu „Brez dogme“ je eden izmed najdrznejših, najodkritosrčnejših v slovanski literaturi, vendar nikjer ne izziva odpora. Situacija, o kateri piše, mu pač ni priljubljen predmet njegove domišljije. Sienkiewicz je vpeljal v svoj roman le prizore, kakoršnih je bilo treba, toda ne razširja jih brez potrebe. Njegov nramni

značaj je plemenit, njegov umetniški značaj estetski. In tako, najsi tudi Sienkiewiczovi romani niso pisani za deklice v zavodu, vendar ne povzročijo nikjer neplemenite domišljivosti, nikjer ni v njih navodila k surovi poltnosti. Sienkiewicz še ni bil dovršil cikla zgodovinskih romanov: „Z ognjem in mečem“, „Potop“, „Pana Wolodyjovskega“ (Mali vitez) in že je dospelo poročilo, da pričinja pisati zopet nov roman, čegar osnova je moderno življenje. Napetost zaradi tega je bila velika, odgovarjajoča velikemu uspehu, ki ga je bil dosegel pisatelj s svojimi zgodovinskimi romani. Pričakovali so vnovič veliko sliko sočasnega življenja, velikih političnih in socialnih prodov, veliko nramstvenih razdorov, velikih borb za slavo in košček kruha, pričakovali so opisa velikega vrtinca, kar je pravzaprav naše sočasno življenje, — toda v romanu „Brez dogme“ čitatelji vsega tega niso našli.

Nikak širok okvir, nikakšno orjaško platno, polno figur, nikakšna splošna slika. Od vsega konca XIX. stoletja samo en detalj, le en nramstven problem. Pri tem problemu je samo nekoliko figur in sicer le toliko, kolikor jih je neobhodno potrebno, da je navezan nanje klopek dogodka.

Značaj in tendenca romana se zrcalita že v naslovu: „Brez dogme“. Pisatelj je dosanjal sanje o velikem trpljenju ter o veliki slavi ljudij iz minulih stoletij; odprl je oči, da pogleda bistro na sočasne ljudi ter je zagledal njih blede lica, polna bolesti in trpljenja. Zagledal je na eni strani bujnocvetočo, nemara že odcvetajočo kulturo, na drugi pa njeno nasprotje. Začutil je utrujenost stoterih, tisočerih duš, sklonil se je k medloutripajočim srcem onih, ki hrepene po umetnosti življenja ter po uživanju življenja. Posvetil je svojo pozornost stoterim, tisočerim ljudem, katerim se izgublja zlato izpod prstov, čijih čustva umirajo v senci kalnih refleksij. Z neizrečno nežnostjo je načrtal Sienkiewicz ta tip moderne dobe. Hotel pa je obenem predočiti odseve tega tipa, ki jih je našel v staropoljskih grajščinah, — in je naslikal splošen tip našega časa. Roman „Brez dogme“ je vsled tega postal kmalu lastnina svetovne literature.

Junak romana, Leon Ploševski, je bitje v nramstvenem razpadu. Ko bi bilo mogoče predstaviti si fizičnega človeka, ki bi živel brez hrbtnice, pa bi bil ta človek Ploševski v nramstvenem obziru. Taka cvetka more vzrasti le na močvirnih, v dolini ležečih tleh. Tudi stari vek je imel takšne Ploševske, ki so se od sedanjih razlikovali, ki pa so bili sestavljeni iz podobnih prvin ter so živeli ter umirali pod podobnim vplivom. Vse jih je goljuvalo, vse pripravljalo ob kredit. Česa se držati? V kaj verjeti? Kaj ljubiti? Čemu živeti? — Nekateri so odgovarjali na to vprašanje s turobnim, trpkim nasmehom, drugi s samomorom, zopet tretji z malomarno vdanostjo. Pilat je vprašal: „Quid est veritas?“ Zgodovinski in Sienkiewiczov Petronij odgovarjata, da je resnica v poltnem uživanju življenja. Napredek človeštva in nramni po čimdalje popolnejšem nramnem stanju se proglašajo za prevaro in laž. Resnica je baje le ona civilizacija, ki je razširila ter nam je olajšala ugodnosti življenja. Svoboda, v katero so ljudje verjeli in katero so ljubili, je prišla še pred pol stoletjem na boben; v praksi se je pokazala kot zakon močnejšega, nasilnejšega. Le forme se izpreminjajo, bistvo pa je ostalo pri starem. A domovina? Ako je šibka, mora poginiti, in vsa ljubezen, vse junaštvo ne pomaga nič zoper zakon: „moč pred pravico“. Človek je prišel do zaključka, da ni okrog njega na zemlji ničesar, kar bi bilo toliko vredno, da bi gojil ljubezen, na kar bi se mogel navezati, po čemur bi imel koprniti, za kar bi se imel žrtvovati. Čemu in zakaj, ako se pa mora vse končati z lažjo in je posledica vsakoršne navdušenosti bridka prevara? Leon

Ploševski ni le človek brez dogme, marveč je tudi brez ljubezni, brez sovraštva, brez naloge in brez teženj. Bogat je in ne potrebuje ničesar. Podedovano izobilje, civilizacija, skrbna vzgoja sta poostrili njegov estetski smisel in njegovo občutljivost; neznano mu je nakovalo, pri katerem se vede borba za obstanek in pri kateri zadošča za srečo tako malo... Ploševski pa je našel svojo dogmo, naučil se je ljubiti in najti srečo v malem in uživati srečo tega, kar nudi življenje. Toda prepozno, ko že ni več pomoči. Okoli Ploševskega, ki na vsa vprašanja neprestano odgovarja „ne vem“, je vse polno zdravja, energije in poguma. Ploševski ginejo zaradi svojih napak, vlečejo za seboj svoje žrtve, toda na teh cvetkah, ki so zrastle na strohnelih tleh, nastopa in se oglašja k novemu življenju nova generacija ljudi, ki so odločni, navdušeni v borbi za obstanek. (Konec prih.)

† **Wypianski Stanislaw.** 28. novembra t. l. je umrl v Krakovem veliki poljski pesnik in slikar, prof. Wypianski, jedva 40 let star. Pokojnik je bil eden izmed najoriginalnejših pesniških duhov. Studiral je filozofijo in bil obenem dijak Jana Matejka. Kot slikar je deloval v Parizu in v domovini ter je užival največji ugled originalnega modernega umetnika. Kot prvoborilec poljske nove slikarske umetnosti je bil imenovan profesorjem umetniške akademije v Krakovu. Obenem pa je bil pesnik in pisatelj. L. 1897 je izdal čarobni dramatski pesni „Legenda“ in „Meleager“ ter takoj navdušil Poljake s svojo silno pesniško individualnostjo. L. 1898 je izdal revolucionarno poljsko dramo „Varšavanka“, ki je dosegla na krakovskem odru senzačen uspeh, saj se je dotaknil v njej najboljčutnejše strune Poljakov. L. 1899 je izdal dramo „Lelewel“, 1899 tragedijo „Kletba“ narodnega in antičnega duha, nato dela: mistično in simbolno tragedijo poljske romantike, apoteozo Mickiewicza „Legion“ (1904), rapsodi „Boleslav Smeli“ (1903) in „Kazimir Veliki“ (1900) ter največji svoji deli „Wesele“ (1901) in dramo „Wyzwolenie“ (1903). Wypianski je po krasnem jeziku in po sili svoje fantazije povsem enak Juliju Slowackemu. Drama („Svatba“) pa je višek njegove silne umetnosti, realistični, a hkratu simbolični, fanatski in vizionarni, delujoči z največjo močjo na narodno vest in narodni ponos Poljakov. Snov „Svatbe“ je zajeta iz poljskega literarnega življenja (pisatelj Rydel se je res oženil s kmetico slikarja Tetmajerja, ki ima tudi ženo kmetico in ideja jej je banke-rot poljskega idealizma). Potem so še sledila antična dramata: „Protesilav in Laodamija“ (1899), „Achilleis“ (1903), „Akropolis“ (1904), „Povratek Odiseja“, „Noč listopadova“, Skalka, Sodniki i. dr. Wypianski je bolehal že dve leti, a delal je do zadnjih hipov. Pokopali so ga poleg pesnika Asnyka in tovarišev. Živel bo večno v svetovni literaturi.

Tolstoj Lev L. N.: Ana Korenina. Iz ruščine prevel x. Slovanska Knjižnica 157—172. Za naročnike 4 K 80 v., za nenaročnike 6 K 40 v. Namesto posameznih zvezkov so dobili naročniki Slovanske Knjižnice A. Gabrščka debelo krasno knjigo 1171 strani: svetovnoslavni roman Leva Tolstega „Ana Kareniina“, kjer je mojstersko opisal ruski klasik bolno ljubezen in njene izrodke, prešeštvo in njega posledice — skratka tragedijo porušene zakonske sreče. Začenši s padcem zakonske žene v strastnem hipu, prehaja Tolstoj do spisov divje polnosti, seksualne prenasičenosti, dalje k ljubosumju in končno k obupnemu samomoru pod kolesi dirjajočega vlaka. Tako je podal umetnik z največjo virtuznostjo ter v vsej plastiki vse faze grešne strasti in prepovedane ljubezni. Ves roman diha pravo, resnično življenje, saj so v njem mnogoštevilni prizori, ki jih je opisal slavni pisatelj iz lastnih doživljajev in lastnega opazovanja ter po resničnih dogodkih. Zaključek n. pr., ki je uprav pre-

napoljen z demonskim dihom obupa, se je prav tako odigraval blizu Jasne Poljane, kjer se je usmrtila na ta način mlada nesrečnica. Središče dejanja pa je pravzaprav navidezno postranska oseba, bogati posestnik Konstantin Levin-Tolstoj sam, kar posebno dobro spoznamo, ako čitamo Tolstega delo „Moja vera“. Tu razvidimo, da je v preobratu Levina izrečena autobiografska izpoved pisatelja samega. — Predaleč bi segalo, ko bi se poizkušalo podati in zasledovati le glavni proces duševnega razvoja oseb, ki nastopajo v tem dragocenem romanu ter definirati le vodilne ideje, ki jih izraža Tolstoj z rafinirano priprostostjo ter hkratu s pravo apostolsko modrostjo. Vsak naobraženec, vsak Slovenec mora poznati to krasno delo velikega Tolstega. Zato roman najtopleje priporočamo. Seveda, še ljubše bi nam bilo, da je v prevodu — ki ni slab, a tudi ne izvrsten — nekaj manj tiskovnih napak.

GLEDALIŠČE IN GLASBA.

Cankar Ivan: Pohujšanje v dolini šentflorjanski, Farsa v treh dejanjih. Ljubljana 1908. Založil L. S c h w e n t n e r. Str. 82. Tisek J. Blasnika naslednikov v Ljubljani. — „Doline šentflorjanske ni blagoslovil Bog zato, da bi redila in pitala umetnike, tatove, razbojnike in druge postopače! Dolina šentflorjanska je živela brez umetnikov doslej, pa bo izhajala tudi poslej! Mi vemo, kar vemo: da je umetnost zakrpana suknja nečistosti in drugih nadlog!“ — „Sovražnik je blizu, je že za plotom! Nečistost se je spečala z umetnostjo in obadva sta napovedala hudo vojsko našim rodoljubnim in drugim čednostim. Kaj je zdaj naša dolžnost, ljubi moji? Zidajmo in popravimo trdnjavo, dokler je čas, zastražimo okope, nabrusimo bridke sablje! Ne — o, ne! — duh tujinstva ne bo skrunil naših svetinj! — Zato bi rekel in svetoval, da ustanovimo pri tej priči sveto družbo, takorekoč telesno stražo doline šentflorjanske. In jo imenujmo „družbo različnih čednosti!“ Na delo tedaj, ker resnobni so dnovi!“ — Tako govori v svoji krčmi župan, „častivreden, debel in rdeč rodoljub“, ki „visoko drži bandero doline šentflorjanske“; poslušajo ga pa ostali „rodoljubi“: notar, dacar, štacunar, cerkovnik, županja, ekspeditorica itd. Vsi so ogorčeni in vsi delajo hude obraze. Pa kaj se je vendar zgodilo? „Pohujšanje se je prikradlo... tam si je postlalo ob potoku, v tistem brlogu, ki je bil od nekaj pribežališče vsega smradljivega“; to pohujšanje pa sta: „Krištof Kobár, imenovan Peter, umetnik in razbojnik“, ter „Jacinta, popotnica, družica njegova, ki je lepa brez primere.“ Cankar ne pove, kakšen „umetnik“ je ta Kobár, ki se redi od akta do akta. „Tudi ob prvem nastopu“ — pravi Cankar — „ko je še popotnik in rokovnjač, ni oblečen capinsko; patetičen ni nikoli; v vseh njegovih besedah je ironija in humor.“ Jacinta pa je „vsegaželjna in vsegasita ženska od frizure do šolnov. Tako je oblečena in take so njene kretnje, da je razumljivo poželenje rodoljubov; ampak vsa njena koketnost ni hladno preišljena, temveč izvira nezavedno iz polne ženske nature.“ Ustanovi se torej „družba različnih čednosti“ in župan je izvoljen soglasno predsednikom. Pred 25 leti se je dogodilo pohujšanje v vasi, da so našli pod vrbo ob potoku — Mojzesa — nezakončka brez staršev. Odtlej se ni zgodilo nobeno pohujšanje... Da bi vedeli, „kakšna je Jacinta in kaj počenjata, ko sta sama v brlogu“, so poslali učitelja Šviligoja, ker „je najbolj nedolžen“, „zato da prevoha in poizve, kakšne so tiste nečistosti, ki jih uganja pohujšanje v brlogu... Tak je vsake vojske začetek.“ — Ostali zbrani rodoljubi so ljubosumni, kajti vsakdo bi bil rad šel sam gledat, kaj počenja pohujšanje. Učitelj Šviligoj je sicer res nedolžen, ampak za prevohanje

je treba tudi bistre glave, kakoršno ima baje štacunar, ali pobožnosti, s kakoršno se baha cerkovnik, treba je znanja v postavah in paragrafi, s čimer se ponaša notar; županja pa sodi, da „gre ženski beseda, kadar se govori o pohujšanju, zakaj izkušena (!) ženska vidi, kar je moškemu na vekomaj skrito;“ no, ekspeditorica, suho, jezikavo babšče, pa pravi, „da bi morali poslati neizkušeno (!) žensko: ona vidi, gleda — ne razume.“ Tedaj vzklíkne rdečenosi dacar, od vseh rodoljubov obsojeni grešnik: „Torej pojdimos vsi!“ — V tem hipu se vrne Šviligoj, in vsi vprašujejo v polni rado-vednosti: „Kaj sta počela?“ — In učitelj pripoveduje jecljaje: „Tako je bilo, da se Bogu smili,“ ter predstavi šepastega spremljevalca, ki se piše Konkordat in je prišel s Francoskega študirat dolino šentflorjansko. Vsi rodoljubi začutijo, da je v sobi zasmrdelo po žveplu. Saj je dolgi, suhi Konkordat, ki je podoben zanemarjenemu diurnistu, kozjebrademu, kislemu, zlovoljnemu, plahega in jokavega glasu — sam Zlodej! In česar sramežljivi učitelj ne more povedati, razodene Zlodej Konkordat: „Šla sva mimo okna, ljudje krščanski, in okno je bilo svetlo, pa ne zagrjeno... Na postelji je sedel potepuh umetnik... Postelja pa je bila na tleh, trda blazina... In v njegovem naročju je sedelo dekle, kakoršnega še nikoli nisem videl. Tako pohujšljivo, nad vse zapeljivo... V njegovem naročju je sedela, noge navzkriž. Roke so bile gole, vrat gol... In jo je stiskal... in nato sva šla.“ Vsi so razburjeni. Zakaj vendar nista počakala, da bi videla več in da bi zdaj mogla poročati več!? Dacar pa se tiho izmuzne in hiti gledat — pohujšanje. Osnuje se „družba različnih čednosti“, in učitelj je njen tajnik. Vsi rodoljubi pa so nestrpní in hite iz hiše, da bi pač stekli za dacarjem. Toda župan jih zveže z dolgo in čvrsto nitjo, na kateri peljejo drug drugega domov ter je nedolžni učitelj med njimi zadnji. Župan in Zlodej izpijeta še steklenico brinjevca, nato omahne Zlodej na tla in zasmrči. Županja, ki se je bila med tem v svoji spalnici že slekla, pa nestrpna kliče svojega moža, naj vendar pride k njej. Saj jo je pohujšanje razburilo. Župan se obupan odpravlja k ženi, upihne svetilko, a sedaj skoči skozi okno Peter (Krištof Kobar), razprostre roke in vzklíkne: „Oče, ljubi oče! — Petindvajset let sem živel, kakor se je spodobilo... Zdaj pa napraviva račun! — Plačajte dolžno pismo, nato ga raztrgam! Ampak če ga ne plačate, stopim pred cerkev, stopim v krčmo in razodenem, kako je bilo nekoč! — Sto forintov!“ — Župan trepeta, boji se, da bi izvedala žena za njegov 25 let stari greh in — plača 100 for. Tedaj pride še županja v beli spodnji obleki, s svečo v roki. In Peter vzklíkne: „Mati... o mati... moja mati! Petindvajset let... Sto forintov!“ — In županja mu prinese 80 for. Med tem pa se je vrnil skozi okno tudi dacar. Peter ga zgrabi: „Oče — razložil bom in bom razodel... Pred petindvajsetimi leti... Tak brž! Ljudje so blizu, županja prihaja... tak brž: dvajset forintov! Tisti Mojzes, pod vrbo skrit, v plenice povit...“ Dacar izprazni svoje žepa in izroči Petru vse, kar ima. „Bog ti odpusti, rokovnjač!“ vzdihne in zbeži skozi okno. Zlodej pod mizo se zabava ves čas izborna. „Samo zaradi estetike, o Peter, samo zaradi uživanja sem prišel!“ Nato skoči Peter s svojim plenom skozi okno; županja, „rejena, gospodovalna in nečimerna, še zmirom greha vredna“ in Zlodej pa ostaneta sama v izbi. In Zlodej se loti županje z dobrikanjem: „Čakal sem, lepa gospa županja... da bi... o!“ in razprostre tresoče roke in jo pogleda mило. Ž u p a n j a (iz spalnice): Ali bo mir ali ga ne bo! Ž u p a n j a (proti izbi): Molči, govedo, in zaspi! (Postavi svečo na mizo, sramežljivo.) Tak kaj... kaj ste hoteli povedati, cenjeni Konkordat? Z l o d e j (objame županje, sede na klop, posadi si jo na kolena, kakor je debela)

Daj, da te spoštujem, prečudno bitje! Ž u p a n j a (sramežljivo): O gospod, saj nisem vredna...!

(Zastor pade.) —

V kolibi, kjer bivata Peter in Jacinta, je kakor v tovornem vozu: vse polno in natlačeno bogatega pohištva. Strop lesen in začrnel, tla prstena, v kotu podrtá peč. Na blazini pod pečjo pa sedita Peter in Jacinta. Mesečina. Petru je dolgčas, naveličal se je pač tega življenja, žene ga dalje saj je „popotnik“. Jacinta je užaljena:

„O, Peter, saj še ura ni odbila o, saj še nisva keliha izpraznila o, saj sva komaj ustna omočila!... Jacinta, velik grad bo tvoj, si rekel! In dvanajstero svetih izb, si rekel! In žamet, žida in brokat, si rekel! In biserje iz Indije, si rekel in Koromandije! In vsa, si rekel, da bo dolina lepa šentflorjanska — zamaknjena klečala pred menoj!“

Vse to hoče imeti, predno gre z njim dalje. Peter pa pravi: „Fiat!“ Toda gnusilo se ti bo... Zamalo je umetniku, da bi nad to golaznijo kraljeval... Nekoč sem bil umetnik, ki je hrepenel; zdaj sem umetnik in publikum obenem. Sovražil sem in ljubil; zdaj, se smejem, ker sem sam!“

„Kaj ni to znamenje bolezní hude, ... da sem pozabil, da ne mislim nič, kako sem jokal po teh belih cestah, kako so me gonili kakor psa in topli me, otroka, kakor vola pred plugom! Da ne mislim čisto nič kako sem svojo prvo kri prelił, kako sem stopil prednje s čistim srcem, pokazal jim, umetnik, svoje srce — in so pljuval nanj! — O domovina, ti si kakor vlačuga: kdor te ljubi, ga zasmehuješ! — (Nasmehne se) Kdo je zdaj govoril? Govoril je moj brat, ki zdavnaj spi!“

Tedaj skoči skozi okno Zlodej; nezadovoljen je, kajti „dela ni nič, nedolžnosti ni, vse ceste so že izhojene“... O čudežna dolina šentflorjanska: hudiča samega bi opeharila! Zlodej je hotel s Petrovo pomočjo dobiti vso dolino, a je že itak vsa njegova. In zdaj se boji, da je še Peter slepar, ki ga oslepari za svojo dušo; ob njegovi milosti živi, pa ga zaničuje. Po svojo bero je prišel Zlodej, pa je „dobil en sam krompir in še ta je gnil“. Najhujši pa je dvom: ali je Peter res tisti Peter, „greh iz doline šentflorjanske“? — „Hudo je Zlodejem dandanes: prehudučili so hudiča!“ Zato pa bi Zlodej rad za vsak slučaj, da ne bo opeharjen preveč, da se pripiše na kontrakt še — Jacinto, v katero je zaljubljen... Peter ga osorno zapodi, da pobegne Zlodej skozi duri. — Tedaj prihajajo v kolibo rodoljubi drug za drugim ter prinašajo Kobarju darila in poljubljajo Jacinti nogo. Sramotno se ponižujejo vsi, kajti vse teži greh — pred 25 leti! Jacinta je srečna, saj ima toliko hlapcev in tlačanov. Celó župnik pošilja cekine! Končno pride tudi župan, in Peter zahteva za Jacinto Baližev grad v gozdíču. Dobi ga, in župan poljubi Jacinti nogo... Tedaj plane v izbo razcapan mlad človek, zasopljen in truden, očitno bolan. Preganjajo ga, češ da je rokovnjač in razbojnik Krištof Kobar, toda v resnici je — Peter; „nadložna sirota iz doline šentflorjanske“, pohujšanje izza 25 let! In Kobar (false Peter) mu da jesti in piti ter mu

prepove: „Nikoli in nikjer in nikomur ne razodeni, da si Peter! Tisti hip, ko razodeneš, te pribijem na križ! — Ti nisi Peter; Peter sem namreč jaz!“ — Peter popotnik zajoka: „O sirota, še sirota nisi!“ Kobar: „Tebi belega kruha, meni krščansko ime!“ In Peter pije in je in zaspi. Kobar in Jacinta pa se objameta. (Zastor pade.) — Velika sijajna dvorana v Baliževem gradu. Zlodej, ves žalosten, ugiblje, „ali je Peter res Peter ali ni.“ Prišel je, da bi ukanil, in strah mu sega v srce, da je ukanjen. Tedaj prihajajo rodoljubi na svatbo graščaka Petra; vsi so čmerni, zlovoljni in skesani, kajti vse tišči sramota ponižanja. Grizejo se in zbadajo med sabo, saj se poznajo, da so vsi enako sajasti in nečisti. Le nedolžni učitelj slogaš Šviligoj miri: „V teh težkih dneh, ko uživa domovina toliko sramoto in toliko bridkost — nikar prepira, ne hudih zdražb! — Podajte si roke — iz srca črne misli!“ — In nastopita rejeni, slovesnooblečeni Kobar in Jacinta, kakor kraljica; vlečko ji nosi zadovoljnega obraza popotnik Peter. Vse ju pozdravlja, vse se jima klanja. Na verandi je godba in ples. Kobar pa naroči Petru, naj pripravi voz za odhod. Kadar pride postava — policist — naj mu naznani. „V tistem trenutku, ko se odpeljem s to lepo gospo Jacinto, bo tvoj grad in tvoja vsa dolina šentflorjanska... Ob prvi malodušni besedi (pa) boš popotnik, kakor si bil, in celo dacar bo tvoj gospod!“ — Peter pa trepeta: „Zdaj, ko mi je postlan paradiž, zdaj bi rajši romal!“ — Tedaj ga zgrabi Zlodej: „Enò samo besedo! Ali si, ali nisi?“ Peter: „Nisem!“ — Kobar ju prekine in zavrne Zlodeja, ki še vedno ne ve, kdo je Peter in kdo ni Peter. Vsi rodoljubi love s pregrešnimi željami Jacinto, ki se jim smeje ter jim zapleše zapeljiv ples, h kateremu zaigra sam Zlodej. In idealni Šviligoj napiva Kobarju, ki je „prinesel v dolino lepoto in veselo spoznanje, ne pa pohujšanja... On bodi naš vodnik in prvoboritelj! On je naš nadvse zaslužni rodoljub, navdušen za narodno slogo in za vse druge svetinje...“ Kobar se jim zahvaljuje in se poslavlja: „Pozna je že noč... mudi se nama na veličastno pot, na cesto vriskanja in vseh sladkosti. Vi pa se radujte, kakor se svatom spodobi: moj dom je vaš dom!“ In priteče Peter popotnik: „Postava se ziblje, svetilko ob bedru!“ Kobar in Jacinta se odpeljeta. In nastopi policist: „Kdo izmed vas, vprašam, je Krištof Kobar, tat, umetnik, kontrabandar in razbojnik, ki se je priklatil v dolino šentflorjansko, da jo pohujša?“ — Vsi okamené in zro na popotnika Petra, ki jeclja, ves ubog in klavrn: „Kako bom umetnik, kako bom razbojnik? Sirota sem iz doline šentflorjanske. Mojzes, pod vrbo skrit... Krištof Kobar se je odpeljal z nevesto...“ Zlodej: „Hudiča samega je ukanil!“ (Plane skokoma na verando in izgine smrdeč.) In tudi Peter pobegne, župan pa je vesel, da niti razbojnik, niti zlodej, niti pohujšanje ni moglo omajati čednosti doline šentflorjanske... „Zvesta in neoskrunjena je naša rodoljubnost in taka ostane vekomaj!“ In vsi zapoje:

„Alozjij sveti, cvet mladosti
izgled prelepi nam si ti...!“

Zastor pade končno... Podali smo vsebino igre čim najpopolneje in čim največ možno s citati. Ta karikirana farsa na naše rodoljubarstvo, ki je podlo, hinavsko, suženjsko, neumno, boja z ljivo, zavratno itd., se godi dandanes v dolini šentflorjanski, t. j. v slovenski domovini. In simboli? In ideja? In tendenca? — Poznamo Lotharjevega „Kralja Harlekina“ in tudi „In Pipa pleše“ G. Hauptmanna. Morda najdemo vsaj v teh dveh igrah navodilo, kako razrešiti uganjke v Cankarjevem pendantu satire „Za narodov blagor“.

(Konec prih.)

Dva koncerta Glasbene Matice. Dne 27. oktobra t. l. in 8. t. m. nam je vrla Glasbena Matica ponudila zopet velika umetniška glasbena užitka: najprej smo čuli češkega Paganinija, ljubega nam znanca, brata Čeha Ondrička, nedosežnega in doslej še nedoseženega mojstra violinista pesnika strun, nato pa [ruski umetnici, Nadeždo in Vero Černjecko, briljantno pianistko in fenomenalno pevko kontra-altistko. Naši dnevniki so pisali dovolj o vseh treh slovanskih umetnikih; vendar pa nas sili hvaležnost, da izrekamo Glasbeni Matici še svojo zahvalo za izredna užitka, ki jih nam je pripravila, povabivši umetnike take kvalitete v naše mesto. Oba dneva sta bila za slovansko umetnost velika praznika v Ljubljani, in žalosti nas le dejstvo, da marsikdo tega niti opazil ni! Ondriček in sestri Černjecki sta dve svetli, veliki zvezdi na nebu slovanske umetnosti in njih imena kažejo, da stoji Glasbena Matica na višku glasbenega modernega okusa.

UMETNOST,

Magolič Srečko: Ob ustju Ljubljanice. V izložbi Drag. Hribarjeve trgovine je razstavil g. Magolič novo veliko oljnato sliko, ki zbuja splošno pozornost in priznanje. Slika „Ob ustju Ljubljanice“ (med Zalogom in Lazami) je simpatičen umotvor, na katerega je g. M. zopet lahko ponosen. Risba je dovršena, perspektiva pravilna, ubranost sujeta in živahnost barev pa tolika, da se gledalcu tem bolj omili, čim dalje sliko opazuje. Nedavno je razstavil mlad slovenski umetnik svojo sliko, in padla je pri tem surova obsodba z besedo: diletant! V vseh strokah umetnosti se borimo proti predsodku, da veljajo le tista dela, ki so jih izvršile osebe s pridevkom „dr.“, „prof.“, „akademik“. Toda glej, zopet smo čitali: slikar ni akademik, torej je diletant in zato je njegovo delo brez cene. Resnično, pri nas so še vedno časi Apela, ko so izgovarjali umetniške kritike črevljarji! Vsa umetniška in literarna zgodovina dokazuje s ti-sočeriimi slučajji, da so bili baš diletantje na vseh poljih umetnosti največji mojstri, izvorni in zmagoviti; a pri nas se vendar še vedno taksirajo dela po socialnih naslovih in po činovnih razredih! Ako hočemo biti objektivni kritiki, brez vseh predsodkov, moramo priznati, da stopa S. Magolič s čudoviti vztrajnostjo kvišku in dalje za umetnostjo ter da je že doslej ustvaril nekaj del, ki mu dajejo pravico do naslova umetnik. Magolič ima ne le tehnično spretnost v risbi in slikanju, nego ima tudi smisel za občutje ter zna vdahniti svojim krajinam poezijo in lepoto. Njegove slike niso hladne fotografije s kratkovidnimi detajli, nego umotvori neoporečne cene. Kakor ne priznavamo v slovstvu nobene izključno veljavne struje in tehnike, prav tako je ne priznavamo v svobodnem carstvu slikarstva. Ne pobijamo mode, a tudi ne prisegamo na njo, ker živimo v dobi evolucij. Kljub omejenemu času, ki preostaja Magoliču po njegovem krušnem poklicu, ustvarja — stalno napredujoč in se razvijajoč — sliko za sliko, same sujete iz krasne ljubljanske okolice. In ker nam je pogled na razvijanje, napredovanje, dviganje večji užitek, kakor pogled na okorelost, stagnacijo ali celo na padanje, se veselimo delovanja M. Magoliča in naših mladih neakademiških diletantov, ki obetajo resničnega obogatjenja naše upodabljalne umetnosti.

Z.

Gaspari M.: Idila in Berneker Fr.: Oton Zupančič. V izložbi gosp. Schwentnerja sta razstavila velenadarjena naša moderna umetnika dvojce lepih umotvorov. Gaspari ljubeznivo oljnato sliko „Idila“, ki kaže lep napredek slikarja, zajemajočega svoje snovi iz srede slovenskega na-

roda. Gaspari je mlad slikar, ki se bori še s perspektivo, a vidno napreduje v realistični figur ter je v svojih delih vselej poetski in globokomislec umetnik. Kipec pesnika Otona Zupančiča, ki ga je izgotovil F. r. B e r n e k e r, je izredno fino delo, ki kaže celega umetnika.

RAZNOTEROST.

Dr. Simon Pertot. Dne 16. septembra t. l. so položili na barkovljanskem pokopališču v prerani grob moža, čegar ime zasluži, da ostane častno ohranjeno v spominu našega naroda. Glas o dr. Simonu Pertotu se sicer ni širil preko mej tržaškega ozemlja, ali njegovo plemenito delovanje in razne vrline značaja so mu zagotovili trajno spoštovanje

DR. SIMON PERTOT.

vseh, ki so ga poznali. Bil je sin priprostega podjetnika iz Barkovelj pri Trstu. Po naravi jako nadarjen, se je izšolal skoraj brez podpore od doma z železno vztrajnostjo, kakor pravi selfmademan. V Gradcu je postal leta 1870 doktor zdravilstva. Tedaj mu je obetal njegov učitelj prof. Heschl lepo akademično karijero anatoma; a živo domoljubje je vedno vleklo Pertota nazaj v domovino, kjer je l. 1872 sprejel prosekuro tržaške mestne bolnice. To službo je izvrševal častno celih 27 let kot pravi učitelj dijakom in kolegom, tako da je kmalu dvignil anatomski zavod do nekake zdravniške šole. Ob odprtem grobu je njegov naslednik dr. Ferrari povdarjal, da je znal pokojnik posebno mojsterski predavati in kritično opazovati. Pod njegovim vodstvom se je razvila o vsakem zanimivem slučaju živahna znanstvena diskusija; cela generacija zdravnikov je stala pod vplivom njegove objektivne interpretacije.

Plod dr. Pertotovega delovanja je cel patološki muzej znamenitih slučajev, katere je vse opremil z znanstvenimi opisi, ki pričajo o njegovih izredni temeljitosti. Iz životopisa, ki ga je prinesla o njem Österreichische Revue (Organ für Assekuranz, Wien), posnemamo, da je dr. S. Pertot istotako zaslovel v stroki življenjskega zavarovanja; bil je namreč mnogoleten svetovalec znane družbe „Assicurazioni Gene-

rali“. Tu je zasnoval skupno s pokojnim matematikom dr. V. Laudijem življenjskemu zavarovanju novo znanstveno podlago in sicer tako uspešno, da se je teh njegovih reform poprijela večina avstrijskih zavarovalnih družeb in celo nekatere inozemske. Vsled svojega mnogostranskega delovanja je bil v trajni dotiki z drugorodci. Dasi in nikjer ni malo zatajeval svojega odločnega narodnega prepričanja in je vselej kazal svoje uprav idejalno rodoljubje, je vendar užival povsod iskreno čislanje. Bil je pač popoln mož. Vnema, s katero se je zavzemal za vsako važnejše vprašanje, njegova svobodoljubna misel ter angeljska dobrotljivost so mu ustvarile širen krog prijateljev in občudovalcev. Politično res ni nastopil nikdar javno. Kot zdravnik pa je imel dovolj prilike, moralno vplivati na svoje rojake, katerim je podajal najlepše vzgledé požrtvovalnosti in zavednosti. Kako neusahljiva je bila ta ljubezen do svojega rodu, je naglašal v vznešenem nagrobnem govoru g. deželni poslanec Ivan Gorjup, ko je popisal marljivo delovanje pokojnega v prid kmetijski družbi, kateri je bil dr. Pertot ustanovitelj in skrben odbornik do zadnjih dni. Dr. Simon Pertot je pač izpolnjeval Gregorčičevo geslo: „Ne samo, kar velewa mu stan; kar more, to mož je storiti dolžan.“

Jos. H—a.

NAŠE SLIKE.

C. M. Medović: Frančišek Asiški (umetniška priloga v treh barvah). Izredno fina psihološka portretna študija modernga hrvaškega umetnika. — **H. Smrekar: Deseti brat** (Vinjeta). — **Ivana Kobilčeva: V pravoslavni cerkvi.** —

Sv. Magdalena spokornica. Risal † **Juri Šubic.** Mostrska risba našega pokojnega umetnika. — **Fr. Ks. Meško.** (Fot.) Naš pesnik in pisatelj se je narodil 28. oktobra 1874 pri sv. Tomažu ob Ormožu na Sp. Štajerskem. Gimnazijo je posečal v Ptuj in v Celju, kjer je l. 1894 maturiral. Semeniške študije je dovršil v Mariboru in Celovcu. Služboval je v Škocijanu ob Klopinskem jezeru, na Višarjih, v Knezovi, v Grebinj. Kloštru in Št. Danielu. Decembra 1901 je bil imenovan župnikom in l. septembra 1906 se je preselil na Zilo pri Beljaku, kjer deluje še danes. Že na gimnaziji je pisal povesti za „Domovino“ in „Slov. Narod“; z novelo „Hrast“ se je pojavil v „Lj. Zvonu“ (pseudonim: Nigrin), pisal je pesni, črtice in končno (1897) moderni roman: „Kam plovemo?“ Pisal je tudi v „Dom in Svet“ ter v našega „Slovana“. Mnogo novel je spisal za Slov. Matico (1899, 1900, 1901). Izdal je že dvoje samostojnih knjig: „Ob tihih večerih“ (1904) in „Mir božji“ (1907). Sedaj pa se tiska njegov najnovejši roman „Na Poljani“. V kratkem se nprizori njegova drama „Na smrt obsojeni“. Meškova dela so prevedena že v razne tuje jezike, saj je ena izmed najmarkantnejših individualit v naši moderni literaturi. Fin psiholog, nežen pesnik, eleganten stilist in modern umetnik skozinskož. Več izpregovorimo o njem v kratkem. — **Vladimir Levstik** (Fotogr.). Levstik je rojak Meškov in Aškerčev. Rojen je bil 19. jan. 1886 pri Sv. Mihelu nad Mozirjem, kjer mu je bil oče učitelj. Študiral je v Celju, Ljubljani in Parizu ter se je posvetil povsem slovstvu. Pesnil je že kot dijak, a l. 1904 je nastopil kot dozorel pesnik in novelist najprej v „Slovanu“ in nato v „Lj. Zvonu“. Mahoma je opozoril vso javnost na svoj talent. Piše sedaj tudi za naše tednike in dnevnike ter je sodelavec Sl. Matice. Prevaja tudi iz francoskega in ruskega (Molière: Tartuffe, Dostojevskij: Zločin in kazni, Ponižani in razžaljeni itd.). — **Dr. S. Pertot** (Fot.).

SREČKO MAGOLIČ: OB LJUBLJANICI.

